UMEÅ TINGSRÄTT
Mark- och miljödomstolen

DOM
2026-09-25
Meddelad i Umeå

Målnummer
M 2313-25

PARTER

Sökande
Skellefteå Kraft AB, 556016-2561
931 80 Skellefteå

Ombud: Advokat Agnes Larfeldt och biträdande jurist Lisa Nyman
Agnes advokater AB, Finnboda Kajväg 15, 131 72 Nacka

Motparter (ersättningsanspråk m.m.)
1. Johnny Möller

2. Västra Kikkejaure Sameby
Ställföreträdare: Jonas Stenberg

Motparter (tvångsrätt)
3. Rut Gustafsson och Per Gustafsson (Hedfors 1:27)

4. Thony Pettersson (Hedfors 1:28)

5. Svenska Cellulosa AB (Storliden 1:8)

6. Deltagare i Byske-Storlidens skifteslag (Byske-Storliden S:2)

Motpart (myndigheter)
7. Länsstyrelsen i Västerbottens län

SAKEN
Omprövning genom återkallelse av tillstånd för Hednäs kraftverk, Åbyälven, Skellefteå kommun (NAP)

Anläggnings ID	2617
Avrinningsområde:	17 Åbyälven
Koordinater SWEREF99 TM:	N: 7242347 E: 774289

Avgörandet är elektroniskt undertecknat

DOMSLUT

Tillstånd m.m.

1. Mark- och miljödomstolen återkallar gällande tillstånd för Hednäs kraftverk (se Umeå tingsrätt, Vattendomstolens dom den 20 juni 1991 i mål VA 9/90 samt Mark- och miljödomstolen vid Umeå tingsrätts deldom den 27 september 2007 i mål M 379–99).

2. Mark- och miljödomstolen ålägger Skellefteå Kraft AB att, senast inom den i denna dom bestämda arbetstiden,

    a. riva ut den anläggning som uppförts med stöd av det tillstånd som återkallas enligt p 1, innefattande kraftstation, dammanläggning och fiskväg,

    b. fylla igen utloppskanalen, samt

    c. inom det område som framgår av domsbilaga 1, återställa lämpliga delar av den tidigare rensade sträckan i älvfåran nedströms kraftverket genom att utföra biotopvårdande åtgärder för att uppnå goda ekologiska funktioner i vattendraget.

3. Mark- och miljödomstolen upphäver förordnande om röjning enligt den i deldom den 20 september 2007 i mål M 379–99 stadfästa förlikningen.

Tvångsrätt

Skellefteå Kraft AB ges rätt att ta mark i anspråk och utföra nödvändiga åtgärder inom fastigheterna Skellefteå Hedfors 1:27 och Hedfors 1:28 samt samfälligheten Skellefteå Byske-Storliden S:2, inom det arbetsområde samt längs den körväg som framgår av domsbilaga 1.

Villkor

För arbetena ska följande villkor gälla.

Allmänt villkor

1. Om inte annat framgår av denna dom ska arbetena utföras i huvudsaklig överensstämmelse med vad sökanden angett i handlingarna och i övrigt uppgett och åtagit sig i målet.

Flöde under arbetet

2. Ett kontinuerligt vattenflöde ska säkerställas förbi anläggningen under genomförande av utrivningen av damm och kraftverk samt under återställningsarbeten.

   Fram till dess att utrivning skett får vattenbortledning för kraftproduktion ske genom befintlig anläggning.

Grumling

3. Innan grumlande arbeten i vatten påbörjas ska området nedströms utloppskanalen fram till Storselet inventeras efter flodpärlmusslor. Fynd av flodpärlmussla ska anmälas till tillsynsmyndigheten som ska besluta om den fortsatta hanteringen av de flodpärlmusslor som kan påverkas negativt av planerade åtgärder.

Biotopvårdande åtgärder

4. Skellefteå Kraft AB ska ta fram en plan för de biotopvårdande åtgärderna. Planen ska tas fram med utgångspunkt i förhållanden på platsen. Planen ska ges in till tillsynsmyndigheten minst två månader

innan arbeten påbörjas, eller den kortare tid som godkänns av tillsynsmyndigheten.

5. De biotopvårdande åtgärderna i vattendraget ska ske under ledning och erforderlig närvaro av sakkunnig med dokumenterad och aktuell erfarenhet av restaurering av vattendrag.

Arbetstider

6. Avsänkning av magasin och utrivningsarbeten i vatten får endast ske mellan den 1 september och den 30 april. Arbeten med biotopvårdande åtgärder ska utföras efter vårflod, vid lågflöden.

Avsänkning av magasinet

7. Grundvattenrör ska installeras i skred- och raskänsliga partier och portrycket ska kontinuerligt övervakas under avsänkning av magasinet.

8. Avsänkning av magasinet ska ske så långsamt att portrycket i intilliggande mark inte utgör en beaktansvärd risk för skred eller ras.

   Slänter vars stabilitet kan ha påverkats av avsänkningen ska efter avsänkningen inventeras av personal med kompetens att upptäcka indikationer på ökad risk för skred eller ras. Vid beaktansvärd risk för skred eller ras ska skyddsåtgärder vid behov utföras i samråd med berörd fastighetsägare och tillsynsmyndigheten.

Maskiner och redskap

9. Vid arbeten i eller i omedelbar närhet till vattenområdet ska fordon och arbetsmaskiner vara utrustade med slangbrottsventiler och det ska finnas omedelbar tillgång till saneringsutrustning. Förvaring av petroleumprodukter ska ske på hårdgjord yta eller i dubbelmantlad

cistern, och tankning ska ske utan risk för läckage till vatten. Eventuellt spill och läckage ska omgående samlas upp och tas om hand.

I fordon och maskiner som används i anläggningsarbeten ska smörjfetter och hydrauloljor vara miljöanpassade enligt SS 15 54 70 respektive SS 15 54 34 eller ha motsvarande egenskaper.

10. Utrustning och arbetsmaskiner ska desinficeras innan användning i vattenområdet för att säkerställa att kräftpest inte sprids i vattendraget.

Kontrollprogram

11. Sökanden ska senast tre månader innan tillståndsgivna åtgärder påbörjas, eller inom den kortare tid som tillsynsmyndigheten bestämmer, lämna in ett förslag till kontrollprogram för arbetets utförande till tillsynsmyndigheten. Kontrollprogrammet ska möjliggöra en bedömning av om villkoren och de egna åtagandena i övrigt efterlevs.

    Av kontrollprogrammet ska bland annat följande framgå:
    - uppföljning av biotopvårdande åtgärders beständighet och funktion,
    - kontroll av föroreningar i betong som ska användas som utfyllnad,
    - övervakning av risk för ras och skred,
    - metod för desinficering av utrustning och arbetsmaskiner, och
    - hantering av flodpärlmusslor.

    Efter att de biotopvårdande åtgärderna färdigställts och följts upp ska åtgärdernas beständighet och funktion utvärderas och redovisas till tillsynsmyndigheten. En sådan redovisning ska ges in inom den arbetstid som bestämts genom denna dom.

Rennäringen

12. Senast tre månader innan arbetena påbörjas ska Skellefteå Kraft AB kontakta Västra Kikkejaure sameby med en plan för utförandet av utrivningen samt förslag på former för dialog och fortsatt informationsutbyte.

    Skellefteå Kraft AB ska i rimlig omfattning beakta samebyns synpunkter och önskemål på arbetenas utförande för att undvika att rennäringen påtagligt försvåras.

    Skellefteå Kraft AB ska ersätta samebyns ökade foder- och transportkostnader till följd av arbetena och som samebyn inte skäligen kan förhindra.

Tvångsrätt

13. Innan åtgärder utförs och områden tas i anspråk med tvångsrätt ska Skellefteå Kraft AB samråda med berörda fastighetsägare om tidpunkt och sättet för arbetets utförande inom fastigheten. Skälig hänsyn ska tas till fastighetsägares synpunkter.

    Senast ett år efter arbetstidens utgång ska tillfälligt ianspråktagna områden och arbetsvägar återställas i samråd med berörda fastighetsägare. Återställning ska ske så att ingen ekonomisk skada uppkommer för fastighetsägaren.

Delegation

Tillsynsmyndigheten får vid behov medge tillfälliga avvikelser från villkoret 6 om tid för arbetenas utförande.

Arbetstid

Arbetena ska vara utförda inom fem år från den dag denna dom vunnit laga kraft.

Ersättning m.m.

1. Mark- och miljödomstolen avslår Johnny Möllers yrkande om ersättning och återplantering.

2. Mark- och miljödomstolen avslår Västra Kikkejaure samebys yrkande om ersättning för bestående ändring i vattenförhållandena och hänskjuter frågan om ersättning för intrång i renskötseln för prövning i särskild ordning.

Oförutsedd skada

Anspråk på grund av oförutsedd skada ska framställas till mark- och miljödomstolen senast inom fem år räknat från utgången av den i domen bestämda arbetstiden.

Prövningsavgift

Med ändring av den prövningsavgift som fastställdes i beslut den 3 juli 2025 bestäms prövningsavgiften slutligt till 1 500 kr.

BAKGRUND

Hednäs kraftverk är beläget i Åbyälven, Skellefteå kommun, Västerbotten län. Anläggningen är belägen ca 4 mil uppströms Åbyälvens mynning i Bottenviken. Kraftverket är anmält till den nationella planen för omprövning av vattenkraft (NAP).

Skellefteå Kraft AB (i det följande sökanden, bolaget eller Skellefteå Kraft) har den 26 juni 2025 ansökt om omprövning av tidigare tillstånd till kraftproduktion m.m. och medgett utrivning av Hednäs kraftverk.

Ansökan kungjordes den 18 september 2025. Under skriftväxlingen utvidgade sökanden ansökan på så sätt att ytterligare fastigheter berörs av vattenverksamheten. Ansökan kungjordes på nytt den 10 augusti 2026.

Mark- och miljödomstolen har den 15 september 2026 hållit huvudförhandling i Hedfors-Hednäs byagård. I anslutning till huvudförhandling företogs även syn vid kraftverket.

YRKANDEN OCH INSTÄLLNING M.M.

Sökandens yrkanden

Skellefteå Kraft har yrkat att mark- och miljödomstolen, med stöd av 24 kap. 10 § 3 stycket miljöbalken

- återkallar gällande tillstånd till kraftproduktion och vattenreglering för Hednäs kraftverk,
- upphäver förordnande om röjning enligt deldom 2007-09-20 i mål M 379-99,
- förordna om utrivning av anläggningen innefattande kraftstation, dammanläggning och fiskväg, samt

- förenar återkallelsen med att sökanden ska utföra biotopvårdande åtgärder i lämpliga områden längs den rensade sträckan i älvfåran nedströms kraftverket.

Skellefteå Kraft har yrkat att återkallelsen ska gälla från att utrivning har skett.

Skellefteå Kraft har vidare yrkat tvångsrätt enligt 28 kap. 10 § miljöbalken för att under arbetenas bedrivande tillfälligt ta i anspråk delar av fastigheterna Skellefteå Hedfors 1:27, Hedfors 1:28 och samfälligheten Byske-Storliden S:2.

Sökanden har vidare yrkat att tiden för att genomföra ansökta åtgärder ska fastställas till 5 år från att domen vinner laga kraft och att tiden för anmälan av oförutsedd skada ska fastställas till fem år från att utrivningen har utförts och detta anmälts till länsstyrelsen.

Villkorsförslag

Skellefteå Kraft föreslagit att åläggandet om utrivning ska förenas med följande villkor, som ersätter gällande tillståndsvillkor.

1. Om inte annat framgår av denna dom ska arbetena utföras i huvudsaklig överensstämmelse med vad sökanden angett i handlingarna och i övrigt uppgett och åtagit sig i målet.
2. Ett kontinuerligt vattenflöde ska säkerställas förbi anläggningen under genomförande av utrivningen av damm och kraftverk.
3. Sökanden ska ta fram en plan för de biotopvårdande åtgärderna längs den rensade sträckan och ge in denna till tillsynsmyndigheten minst två månader innan arbeten påbörjas, eller den kortare tid som godkänns av tillsynsmyndigheten. Planen ska tas fram med utgångspunkt i förhållanden på plats och målet att uppnå goda ekologiska funktioner.

4. Innan grumlande arbeten i vatten påbörjas ska flodpärlmusslor nedströms utloppskanalen fram till Storselet flyttas och efter utförandet återplaceras om inte tillsynsmyndigheten bestämmer annat.

5. För att minimera påverkan på fiskvandring får avsänkning av magasin och utrivningsarbeten i vatten endast ske mellan den 1 september och den 30 april. Arbeten med biotopvårdande åtgärder ska utföras efter vårflod vid lågflöden. Tillsynsmyndigheten får tillfälligt och vid behov medge avvikelser från villkoret.

6. Avsänkning av magasinet ska ske långsamt och under cirka en månads tid och grundvattenrör installeras och nivåer övervakas i skredkänsliga partier för att minimera risken för skred.

7. Vid arbeten i eller i omedelbar närhet till vattenområdet ska fordon och arbetsmaskiner vara utrustade med slangbrottsventiler och det ska finnas omedelbar tillgång till saneringsutrustning. Förvaring av petroleumprodukter ska ske på hårdgjord yta eller i dubbelmantlad cistern, och tankning ska ske utan risk för läckage till vatten. Eventuellt spill och läckage ska omgående samlas upp och tas om hand.

   I fordon och maskiner som används i anläggningsarbeten ska smörjfetter och hydrauloljor vara miljöanpassade enligt SS 15 54 70 respektive SS 15 54 34 eller ha motsvarande egenskaper.

8. Utrustning och arbetsmaskiner ska desinficeras i syfte att förhindra spridning av kräftpest, exempelvis genom att bli helt torra, före de används vid arbeten i vatten.

9. Sökande ska senast tre månader innan tillståndsgivna åtgärder påbörjas, eller inom den kortare tid som tillsynsmyndigheten bestämmer, lämna in ett förslag till kontrollprogram för arbetets utförande till tillsynsmyndigheten. Kontrollprogrammet ska möjliggöra en bedömning om villkoren och de egna åtagandena i övrigt efterlevs. Av kontrollprogrammet ska bland annat följande framgå:

- uppföljning av biotopvårdande åtgärders beständighet och funktion, såväl i spillfåran som i den rensade sträckan,
- kontroll av betong som ska användas som utfyllnad,
- övervakning av risk för ras och skred, och
- hantering av flodpärlmusslor.

10. Sökanden ska kontakta ordföranden för Västra Kikkejaure sameby i god tid innan ansökta arbeten påbörjas med en plan för utförandet av utrivningen samt förslag på former för dialog och informationsutbyte med samebyn.

    Sökanden ska i rimlig omfattning beakta eventuella synpunkter och önskemål från samebyn. Samebyn ska ersättas för den faktiska skada i form av ökade foder- och transportkostnader som den ansökta utrivningen innebär, givet att sådana kostnader uppkommer och kan bekräftas samt därvid även redovisa vilka åtgärder samebyn har vidtagit för att minska skadan.

11. De biotopvårdande åtgärderna i vattendraget ska ske under ledning och erforderlig närvaro av sakkunnig med dokumenterad och aktuell erfarenhet av restaurering av vattendrag. Med biotopvårdande åtgärder avses åtgärder i såväl spillfåran som den nedströms belägna rensade sträckan.

12. Efter utförda arbeten ska tillfälligt ianspråktagna områden återställas i samråd med berörda fastighetsägare.

Länsstyrelsen i Västerbottens län

Länsstyrelsen har tillstyrkt ansökan med följande förslag på villkor.

Villkoret om biotopvårdande åtgärder (villkorsförslag 3) ska ges följande lydelse.

> Sökande ska lämna in en plan för hur arbetet ska utföras till tillsynsmyndigheten minst två månader innan arbetena påbörjas,

> eller den kortare tid som godkänns av tillsynsmyndigheten. Planen ska omfatta en analys av historiska kartor och flygbilder samt beskriva vilka biotopvårdsåtgärder som kan genomföras för att förbättra såväl längsgående konnektivitet som konnektivitet i sidled.

Ett villkor för att dokumentera kulturmiljön ska föreskrivas med följande lydelse.

> Sökande ska genomföra en kulturhistorisk dokumentation av Hednäs kraftverk innan driften av anläggningen upphör och utrivningen påbörjas. Omfattningen av dokumentationen ska bestämmas i samråd med länsstyrelsen. Dokumentationen ska utföras av person med antikvarisk kompetens och lämnas in till länsstyrelsen.

För att garantera att uppföljning av de biotopvårdande åtgärderna resulterar i en slutrapport föreslås följande villkor.

> En redovisning av resultatet av uppföljningen av biotopåtgärdernas beständighet och funktion ska lämnas in till tillsynsmyndigheten. Redovisningen ska innehålla förslag på förbättringar ifall behov finns.

Länsstyrelsen anser att villkoret om ersättning till samebyn (villkorsförslag 10) ska justeras enligt följande.

> Sökande ska kontakta ordförande för Västra Kikkejaure sameby i god tid innan ansökta arbeten påbörjas med en plan för utförande av utrivningen samt förslag på former för dialog och informationsutbyte med samebyn. Sökande ska beakta eventuella synpunkter och önskemål från samebyn.
>
> Samebyn ska ersättas för ökade foder- och transportkostnader samt andra merkostnader som den ansökta utrivningen innebär.

Förslaget om tiden för anmälan av oförutsedd skada bör kopplas till tidpunkten då arbetena har slutförts och anmälts till tillsynsmyndigheten.

Länsstyrelsen har yrkat att de biotopvårdande åtgärderna ska genomföras längs hela den rensade sträckan, och inte begränsas på sätt som sökanden yrkat.

Sökandens inställning

Sökanden har motsatt sig länsstyrelsens förslag till formulering av villkor 3 och 10 samt villkorsförslag avseende kulturmiljö. Sökanden har vidhållit sitt förslag om hur tiden för anmälan av oförutsedda skador ska beräknas och att tiden inte ska utgå från när de biotopvårdande åtgärderna utförts.

Thony Pettersson (Hedfors 1:28)

Thony Petterson har tillstyrkt den yrkade tvångsrätten under förutsättning att han får information om och möjlighet att godkänna det praktiska utförandet samt får ersättning för skador som inte kan återställs. Han vill även att det ska regleras hur återställningen ska godkännas.

Johnny Möller, Byske-Storliden 1:3

Johnny Möller har yrkat

- att sökanden ska återplantera den yta som blottläggs på fastigheten Byske-Storliden 1:3,
- ersättning med 50 000 kr, för förlängd/sämre körväg, samt
- att tiden för anmälan av oförutsedd skada bestäms till 10 år.

Sökandens inställning

Sökanden har motsatt sig yrkandena om återplantering och ersättning.

Västra Kikkejaure sameby

Västra Kikkejaure sameby har yrkat

- i första hand att de sökta åtgärderna ska ske under perioden 1 maj – 30 september, alternativt

- i andra hand, om åtgärderna vidtas under perioden 1 oktober – 30 april, att sökanden ska förpliktigas att utge ersättning med 4 900 960 kr för foder, transporter och merarbete.

Västra Kikkejaure sameby har vidare yrkat att domstolen ska föreskriva följande villkor för att minimera påverkan på renskötseln.

1. Dialog ska ske mellan samebyn och bolaget i god tid inför att arbetet påbörjas.
2. Inför biotopvårdsåtgärder ska dialog ske med samebyn.
3. Placeringar av eventuella siltgardiner och liknande föremål ska stämmas av med samebyn
4. Markarbeten och maskiner som kör utanför befintliga vägar ska göra så liten markskada som möjligt samt att där marklav växer ska det lyftas bort och sedan läggas tillbaka.

Sökandens inställning

Sökanden anser att samebyns villkorsförslag 1 redan följer av sökandens villkorsförslag 10. Sökanden har motsatt sig att samebyns villkorsförslag 2–4 regleras i dom.

Om någon ersättning inte kan överenskommas yrkar sökanden att frågan skjuts upp för att reglera den faktiska skadan efter genomförandet.

Östersjölaxälvar i Samverkan

Föreningen Östersjölaxälvar i Samverkan har tillstyrkt ansökans nuvarande utformning.

Åbyälvens nedre fiskevårdsområde

Åbyälvens nedre fiskevårdsområde har tillstyrkt ansökans nuvarande utformning.

ANSÖKAN

Orientering

Hednäs kraftverk ägs av Skellefteå Kraft och är beläget vid Storfallet i Åbyälven, Skellefteå kommun, ca 2,5 km nedströms gränsen mellan Norrbottens och Västerbottens län och ca 4 mil uppströms Åbyälvens mynning i Bottenviken. Åbyälven är skyddad som Natura 2000-område och kraftverket är det enda i vattensystemet.

Avsikten med ansökan är att inom ramen för omprövningen återkalla gällande tillstånd och att riva ut anläggningen. Den planerade utrivningen har utformats för att så långt som möjligt efterlikna naturliga förhållanden och utifrån områdets naturmiljövärden, men också beaktande det avtryck som den befintliga anläggningen, som funnits på platsen sedan början av 1900-talet har haft på området. Åtgärderna bedöms förbättra möjligheterna att uppnå god ekologisk status i Åbyälven och innebära en statushöjning av samtliga kvalitetsfaktorer, samt gynna de värden som avses skyddas genom utpekandet som Natura 2000-område.

Inledning

Vattenkraftverk och regleringsdamm uppfördes åren 1919-1920 av Åby älvdals elektriska förening och meddelades tillstånd 1925. Tillstånd till ombyggnationer har därefter meddelats 1977 och 1991. Hednäs kraftverk klassas enligt Energimyndigheten, Svenska kraftnät och Havs- och vattenmyndighetens rapport *Vattenkraftens reglerbidrag och värde för elsystemet* som en klass 3-anläggning, vilket innebär att dess relativa reglerbidrag är litet.

Sökanden avser att avveckla verksamheten genom att riva ut kraftstationen, de centrala delarna av dammen och vid dammläget samt i spillfåran återställa vattendraget till ett naturlikt vattendrag. De ansökta åtgärderna innebär att miljön på vissa sträckor i vattendraget förändras från ett uppdämt vatten till en mer strömmande miljö. Planerade åtgärder bedöms förbättra förutsättningarna att nå miljökvalitetsnormer, god vattenmiljö och bevarandeplaner för Natura 2000-området.

Samverkansprocessen

Länsstyrelsen Västerbotten har genomfört en samverkansprocess inför omprövningarna. En slutlig nulägesbeskrivning för Åbyälvens prövningsgrupp färdigställdes den 18 februari 2022. Den 30 november 2022 färdigställdes länsstyrelsens *Sammanfattande slutredovisning av samverkan inför prövning av vattenkraften i Åbyälvens prövningsgrupp* (diarienummer 53g-21e-2021). Det har varit samstämmighet i samverkansprocessen avseende den övergripande målbilden med utrivningen av Hednäs kraftverk och ansökta åtgärder är i huvudsak i linje med resultatet av samverkan.

Slutredovisningen färdigställdes den 12 januari 2023 (diarienummer 539-2187-2021).

Rättsliga utgångspunkter

Dammanläggningen och stationsbyggnaden vid Hednäs uppfördes för produktion av vattenkraftsel och omfattas därmed av krav på moderna miljövillkor (11 kap. 27 § miljöbalken). Enligt bestämmelsen får verksamheten fortsätta bedrivas till dess att en prövning är klar om anläggningen omfattas av den nationella planen för omprövning av vattenkraft och verksamhetsutövaren inte är försenad med att ansöka om prövning enligt planen. Enligt 24 kap. 10 § 3 st. 2 p. miljöbalken ska tillståndsmyndigheten återkalla tillståndet och bestämma om utrivning och åtgärder för att förebygga eller minska skador genom utrivningen, om verksamhetsutövaren medger att tillståndet återkallas.

Tillstånd och gällande bestämmelser

Det första tillståndet att utnyttja vattenkraften vid Hednäs kraftstation meddelades av Norrbygdens vattendomstol den 20 juni 1925 i mål AnsD 15/1924 och StD 1/1925.

Umebygdens tingsrätt meddelade den 12 juli 1977 i mål VA 42/76 tillstånd att förnya, utvidga och bibehålla Hednäs kraftstation med tillhörande anläggningar.

Vattendomstolen vid Umeå tingsrätt meddelade den 20 juni 1991 i mål VA 9/90 tillstånd att riva ut den befintliga kraftstations- och regleringsdammen, att uppföra och bibehålla en ny dammanläggning, att bibehålla Hednäs kraftstation

i modifierat utfarande och att rensa Åbyälven på en sträcka av ca 700 m nedströms kraftstationen.

Frågor om oförutsedd skada med anledning av ombyggnationen som meddelats tillstånd 1991 prövades av vattendomstolen vid Umeå tingsrätt den 5 maj 1997 i mål VA 9/90 samt av miljödomstolen vid Umeå tingsrätt den 20 september 2007 i mål M 379–99.

Miljödomstolen vid Umeå tingsrätt meddelade slutliga vattenhushållningsbestämmelser för Hednäs kraftstation i deldom den 27 september 2007 i mål M 379–99.

Nu gällande tillstånd samt vattenhushållningsbestämmelser framgår därmed av tillståndet från den 20 juni 1991 samt deldom från den 27 september 2007:

- Tillstånd att genom kraftstationen avleda den drivvattenmängd som turbinen förmår sluka, nominellt 16 m^3/s.

- Tillstånd att höja vattennivån till + 143,50 meter som dämningsgräns, (DG) och reglera vattennivån ned till sänkningsgränsen (SG) +143,35 meter.

- Som minimitappning ska alltid minst naturlig tillrinning tappas, i denna tappning får inkluderas den vattenmängd som tappas i fisktrappan som normalt är i drift från 15 maj till 15 oktober. Undantag från minimitappningen får ske under tiden 15 maj — 15 september vid de tillfällen Hednäs kraftstation inte skulle vara i drift på grund av alltför låga vattenföringar i Åbyälven. Vid dessa tillfällen ska vattenståndet uppströms kraftstationen varieras inom spannet + 143,50 till + 143,35 m för att periodvis upprätthålla driften vid kraftstationen och ska dessutom tappningar till den gamla älvfåran (torrfåran) så långt som möjligt undvikas.

- Under tiden fisktrappan är i drift (15 maj — 15 oktober) ska vattenståndet uppströms kraftstationen så långt som möjligt hållas på lägst nivån + 143,45 meter för att möjliggöra en tappning av minst 0,5 m^3/s i fisktrappan.

- Smoltavledare ska hållas framför kraftverksintaget

Teknisk beskrivning

Referenssystem

Som referenssystem för höjdangivelser används RH 70 i ansökan samt bilagor, om inget annat anges.

Befintlig anläggning

Dammanläggningen utgörs av en fyllningsdamm av jord med utskovsdamm i betong med två utskov. Vattenföringen regleras med två planluckor av stål med en avbördningsförmåga på 80 m^3/s vardera. Intagskonstruktionen består av betong. Dammkrönet har en höjd om +145,0 m och på krönet finns en enskild väg. Vatten till turbinen leds genom en ca 85 m lång tilloppstub av stål.

Den nuvarande kraftstationen uppfördes 1995 och är ett strömkraftverk med ett Kaplanaggregat med en slukförmåga om 16 m^3/s. Kraftverket har en installerad effekt på 2,2 MW och en normalårsproduktion på cirka 9 GWh. I kraftverket utnyttjas en fallhöjd om 17 meter. År 1996 uppfördes en fiskväg i form av en kammartrappa vid kraftverket. Fiskvägen är 150 meter lång och är belägen till vänster om intaget till kraftverket. År 2003 installerades en smoltavledare uppströms intaget till kraftverket.

Figur 1 Nedströmsvy över Hednäs regleringsdamm.

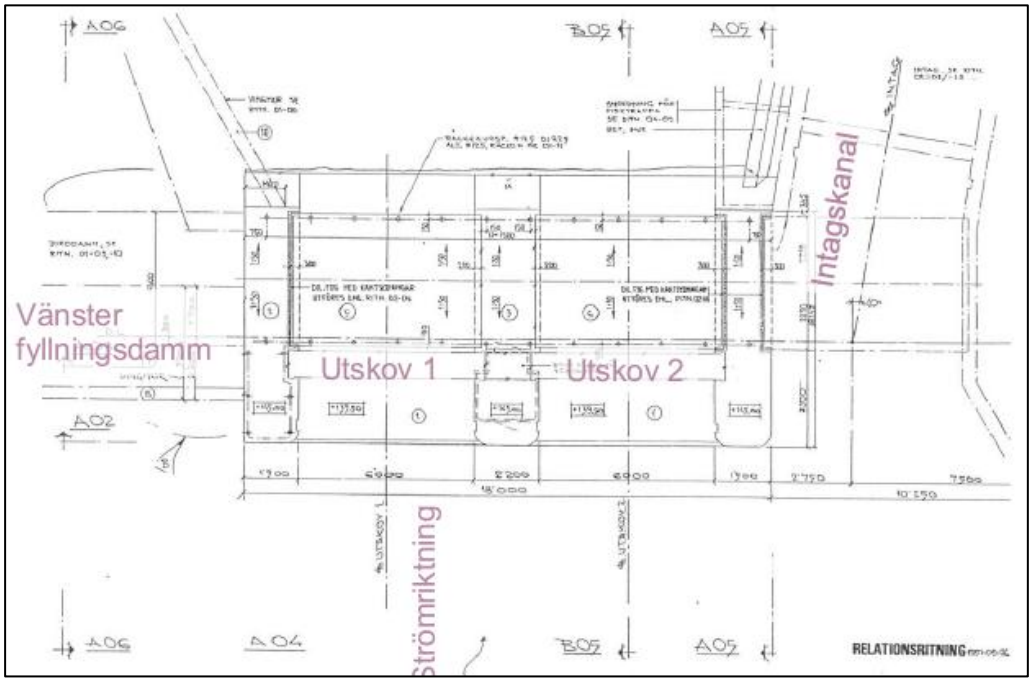

Figur 2. Hednäs kraftverk, regleringsdammens utskov och brobana i plan. Från ritning 01-04, VBB 1997.

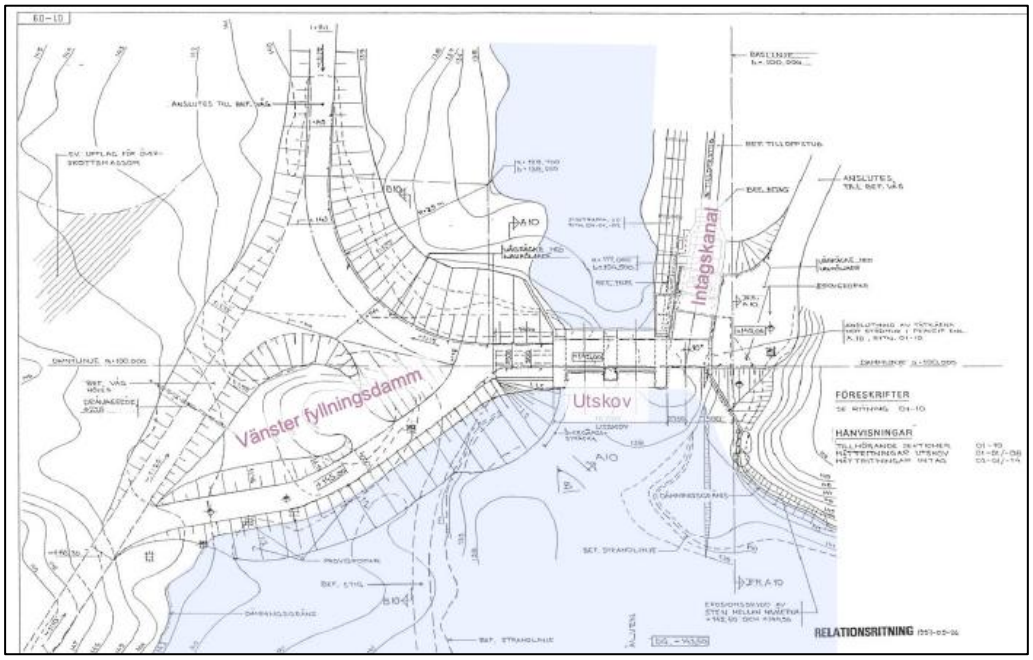

Figur 3. Översiktsplan, regleringsdamm och jorddamm. Från ritning 01-09, VBB 1997.

Tabell 1. Beskrivning av dammanläggningen för Hednäs kraftverk och dess olika delar, från vänster strand sett.

Dammdel	**Utförande**	**Längd (m)**	**Höjd (m)**	**Krönbredd (m)**
A) Vänster fyllningsdamm	Jorddamm	80	6	4
B) Utskovsdamm	Betong	18	7	4
C) Intag	Betong	7	6	4
D) Höger anslutningsdamm	Jorddamm	10	5	5

Tabell 2. Sammanställning över Hednäs kraftverk.

Krönlängd	115 m
Krönbredd	4–5 m
Högsta dammhöjd	7 m
Tätkärnans krön (TK)	+144,0 m
Lägsta dammkrön (DK)	+145,0 m
Dämningsgräns (DG)	+143,50 m
Sänkningsgräns (SG)	+143,35 m

Hydrologi

Medelvattenföringen i Åbyälvens mynning är ca 16 m^3/s.

Tabell 3 Karaktäristiska flöden vid Hednäs kraftverk (SMHI 1991). Beräkningarna är utförda på en 50 år lång serie med oreglerade förhållanden.

Beräknad vattenföring för Storliden		**Flöde (m^3/s)**
Högsta högvattenföring	HHQ	120
Medelhögvattenföring	MHQ	50
Medelvattenföring	MQ	10,4
Medellågvattenföring	MLQ	2,5
Lägsta lågvattenföring	LLQ	0,5

Beskrivning av planerade åtgärder

Sökanden planerar att avveckla verksamheten genom att riva ut kraftstationen, dammanläggningen samt fiskvägen. Först avser sökanden att utföra åtgärder i spillfåran, primärt återläggning av stenblock och grus för att återskapa ett naturlikt vattendrag och vandringsmöjligheter för fisk. Under tiden leds tillrinnande vatten genom kraftverket och fiskvägen.

Därefter avsänks magasinet långsamt och kontrollerat genom utskovsluckorna. Under tiden magasinet avsänks genom utskovsluckorna kan kraftstationen

stängas av, utrustning demonteras samt byggnad och intagslucka och intagstub rivas.

När magasinet har sänkts och avbördning sker genom utskov kan utrustning vid utskoven och fiskvägen demonteras samt fyllningsdammen nedschaktas. Sökanden har för avsikt att släppa tillrinningen förbi anläggningen för att undvika överdämning. Med anledning av att sökanden under utrivningen inte kommer att ha några luckor, kommer det vara svårt att mäta vattenföringen och följa upp hur mycket vatten som släpps förbi. Av detta skäl bedöms det vara olämpligt att i villkor uttryckligen reglera hur mycket vatten som ska släppas förbi anläggningen. Eftersom det även är en arbetsmiljöfråga kommer också förbiledningen behöva säkerställas under detaljprojekteringen och utförandet.

Sökanden har föreslagit att i villkor ange att avsänkning av magasinet ska ske långsamt. Därutöver finns närmare information om hur avsänkning ska ske i den tekniska beskrivningen. Sökanden anser att detta är ett tillräckligt tydligt åtagande och anser inte att det behöver förskrivas villkor om att avsänkningen ska ske under en specifik tidsperiod, då den exakta avsänkningsperioden även kan bero på tillrinning och nederbörd.

Därefter anläggs en tillfällig fångdamm för att betongkonstruktionerna i regleringsdammen ska kunna rivas i torrhet. Magasinsytan höjs tillfälligt och avbördning sker till vänster om utskovspartiet. Vid behov används temporära hävertledningar för att utöka avbördningskapaciteten. De delar av intagskonstruktionen som är belägna över blivande marknivå rivs.

Massor som uppkommer vid utrivningen används för att fylla igen utloppskanalen, forma vattendraget och som övertäckning samt erosionsskydd. Vissa delar, såsom ett äldre överfallsskibord från den ursprungliga dammkonstruktionen och delar av intagskonstruktionen lämnas kvar för att utgöra stöd åt slänten.

Sedan rivs den tillfälliga fångdammen. Utloppskanalen fylls igen med betong- och schaktmassor från fyllningsdammen och ledarmen. Kvarvarande delar ersätter delvis tidigare bortsprängt berg i anslutning till intagskanalen och bedöms behövas för att stabilisera jordslänterna. Djupare belägna betongkonstruktioner är inte lämpliga att ta bort utan kommer att övertäckas med erosionsskydd i form av sten och därmed inte bli synliga. Efter planerad utrivning finns inga delar av anläggningen kvar för vilka det bedöms finnas ett kvarvarande underhållsbehov och vattennivåerna uppströms dammen återgår till oreglerade förhållanden.

Sökanden ska utöver de åtgärder som planeras i spillfåran även utföra biotopvårdande åtgärder längs den cirka 700 meter långa sträckan nedströms utloppskanalen i syfte att förbättra längsgående konnektivitet och att skapa habitat för målarterna lax och flodpärlmussla. Åtgärderna fokuserar på de delsträckor där det finns förutsättningar att skapa/förbättra habitaten för dessa arter, vilket främst innebär att åtgärder utförs på delsträckor som utgörs av strömmande partier. Det material som bedöms vara lämpligt att återföra är till exempel upprensade block, som genom att återföras till åfåran kan skapa habitatstrukturer. Utöver tillförande av block kommer habitatstrukturer även skapas genom tillförsel av död ved. Preliminärt bedöms biotopvården kunna genomföras med befintligt material inom området, vilket innebär att inget material, så som block eller grus, behöver hämtas utifrån.

Biotopvården längs spillfåran, liksom åtgärderna nedströms utloppskanalen, kommer ha ett primärt mål om att skapa förutsättningar för fiskvandring och gynna biologisk mångfald, snarare än att uppnå en historisk bild av sträckan.

Genomförandet kommer att ske med stöd restaureringskompetens för att styra arbetet med val av lämpligt material att återföra till vattendraget och skapande av strukturer. Biotopvården i området nedströms spillfåran bedöms kunna utföras under ca 2 månader och i rinnande vatten, men exakt tid för utförande kan variera och bero på till exempel vattenflöden. Åtgärderna bedöms kunna utföras efter utrivningen har utförts och påbörjas lämpligen vid lågflöden efter vårfloden och innan lax och öring börjar leka, dvs under juni till och med september sommarhalvåret efter att utrivningen har genomförts.

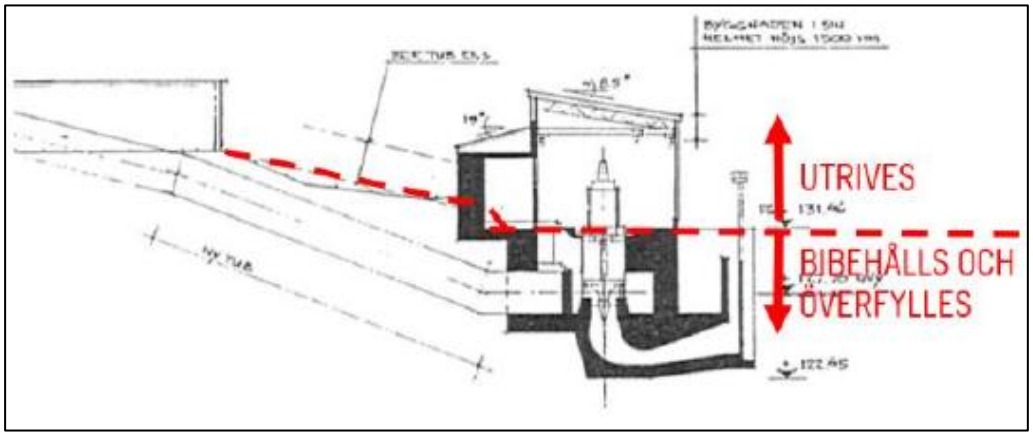

Figur 4. Sektion genom kraftstation som visar på förslag till utrivning och återfyllning.

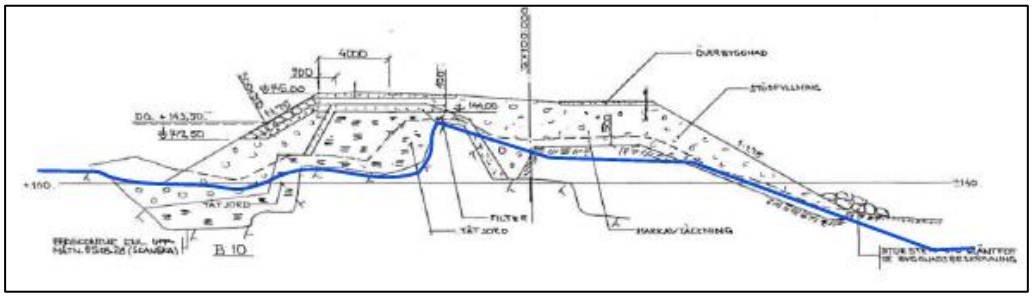

Figur 5. Tvärsektion genom jorddammen på vänster sida ca 20 m från utskovsluckorna. Föreslagen nedschaktning är markerad med blå linje.

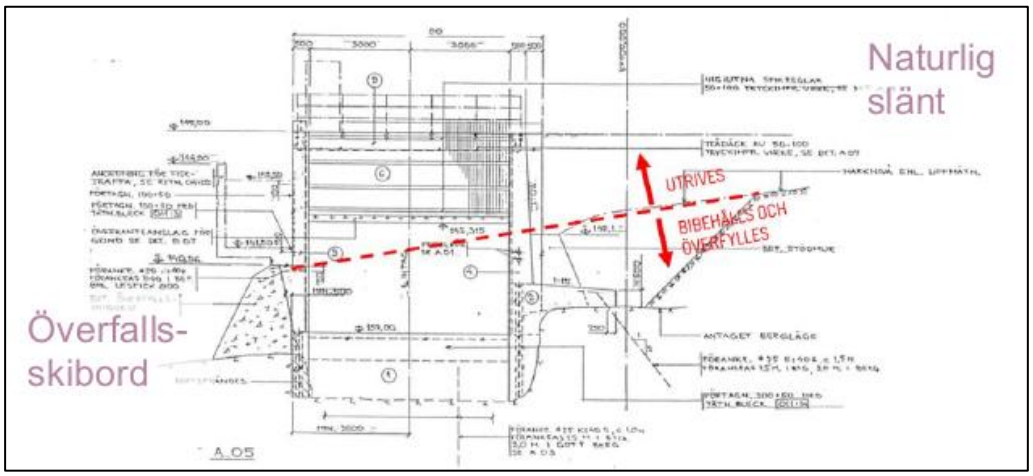

Figur 6. Sektion genom intaget sett från uppströmssidan som visar på förslag till utrivning och överfyllning.

Arbetstider

Sökanden överväger att påbörja avsänkningen av magasinet i början av september, till förmån för samebyns intressen. Utrivningsarbetena planeras utföras främst under vinterhalvåret för att minimera påverkan på fiskvandringen i området samt att vattenföringen i älven är generellt lägre under vintern och att risken för högflödessituationer är betydligt mindre. Hednäs kraftverk är ett strömkraftverk så det finns inte någon möjlighet att magasinera vatten varken i magasinet eller längre uppströms. Medelvattenföringen (MQ) ligger under 10 m^3/s från november fram till mitten på april, vilket är ett hanterbart flöde genom området under byggtiden. De Såvitt avser de ytterligare biotopvårdande åtgärderna på den rensade sträckan nedanför kraftverket utförs dessa efter vårfloden och innan lax och öring börjar leka, dvs under juni till och med september (sommarhalvåret) efter att utrivningen har genomförts, då det bedöms som lämpligast att utföra dessa arbeten under sommarens lågflöden. Under denna period ligger inte laxfiskars rom i lekbäddarna, fågelungarna är flygga och många vingade bottendjur har kläckts ut. Låg vattenföring underlättar också arbetet samtidigt som risken för

att grumlingar förs långväga minskar. Arbete under vintern med snötäckta marker gör det även betydligt mycket svårare att hitta rensade massor och den naturliga strandlinje som avses återställas.

Utrivningsperioden, inklusive de biotopvårdande åtgärderna nedströms utloppskanalen, bedöms sammanlagt pågå under ca 2 år.

Miljöbedömning

Åbyälven har under lång tid varit föremål för mänsklig påverkan. Timmerflottning bedrevs i älven från slutet på 1800-talet till 1964. Sedan 1970-talet har relativt omfattande rivningar och återställningar av flottningskonstruktioner utförts men det finns fortfarande flottledsrensade vattendragssträckor. Åbyälven är även påverkad av skogsavverkningar, utdikning av våtmarker, historiska sågverk och kvarnar samt det omfattande skogsbilvägnätet. Mellan 1919 och 1996 utgjorde Hednäs kraftstation ett definitivt hinder för uppströms vandrande fisk. År 1996 byggdes en passage i form av en bassängtrappa. Sedan 2003 finns en smoltavledare installerad vid kraftverket. Varken fisktrappan eller smoltavledaren har bedömts ha tillfredsställande funktion och kraftverket i Hednäs bedöms därför vara ett partiellt vandringshinder för flera arter.

De ansökta åtgärderna innebär att vattenmiljön på vissa sträckor förändras från en uppdämd vattenyta till en mer strömmande miljö. Delar av dammanläggningen med en dämmande funktion avlägsnas för att återskapa naturlika förhållanden och möjliggöra att vattendragets flöde kan variera naturligt. I vattendraget placeras substrat för att återställa från tidigare rensningar och skapa förutsättningar för fiskvandring.

Ett lägre vattendjup och därmed högre vattenhastighet innebär ökad risk för stranderosion och det minskade mothållet ifrån magasinet innebär en ökad skredrisk i de bitvis branta slänterna. Om avsänkningen sker snabbare än vad omgivande mark hinner dränera kan temporära porövertryck uppstå i slänterna vilket ökar risken för skred och utglidningar. För att övervaka portrycken och därmed kunna justera avsänkningshastigheten kommer att ett antal tillfälliga grundvattenrör installeras i skredkänsliga partier.

Utrivning av damm och kraftverk samt biotopvårdande åtgärder medför att naturlika förutsättningar återskapas vid Hednäs kraftverk i Åbyälven. Genom planerade åtgärder förbättras konnektivitet, hydrologisk regim samt morfologiskt tillstånd i vattendraget.

Inga registrerade forn- eller kulturlämningar påverkas av sökta åtgärder och därmed bedöms planerade åtgärder inte ha negativ påverkan på kulturvärden. Hednäs kraftverk är beläget inom område som utgör riksintresse för renskötsel (flyttled). Närområdet utgör vinterland, trivselland, uppsamlingsområde och flyttled.

Figur 7. Ortofoton över Hednäs krafterk och uppströmsliggande magasin. Den övre bilden är från 1975 då dämningsgränsen var +140,96 m och den nedre bilden är från 2022 med dämningsgräns +143,50 m. Skillnaden i vattennivå är ca 2,5 m.

Natura 2000

Hela Åbyälvens vattensystem är skyddat som Natura 2000-område. Åbyälven har utpekats som ett Natura 2000-område eftersom det i stora delar är en fritt strömmande skogsälv. Åbyälven klassificeras som naturtypen Större vattendrag och har bland annat bevarandemålen naturlig hydrologisk regim och att upp- och nedströmsvandring inte ska hindras eller försvåras. En utrivning av damm och kraftstation bedöms vara i linje med bevarandemålen för Natura 2000-området genom att återställa den hydrologiska regimen i vattendraget och förbättra förutsättningarna för upp- och nedströmsvandring för utpekade arter. Efter att utrivningen utförts bedöms även förhållandena för de utpekade arterna förbättras.

Arbetet med utrivningen kan medföra tillfällig negativ påverkan på vattenmiljön i form av grumling.

Med beaktande av föreslagna skyddsåtgärder bedöms inte utrivningen ha någon betydande påverkan på Natura 2000-området. Sammantaget bedöms sökta åtgärder vara i linje med bevarandeplanen och förbättra förutsättningarna för utpekade arter. Givet syftet med åtgärden samt planerade skyddsåtgärder under utrivningen bedöms det inte uppkomma någon negativ påverkan på de värden som Natura 2000-området avser att skydda och sökanden anser därför att tillstånd enligt 7 kap 28 a § miljöbalken inte erfordras.

Miljökvalitetsnormer för vatten

Hednäs kraftverk bedöms påverka flera ytvattenförekomster inom Åbyälvens avrinningsområde. Samtliga vattenförekomster uppströms och nedströms kraftverket har klassats som naturliga vattendrag. Vattenförekomsten alldeles uppströms kraftverket (WA25194890) samt torrfåran nedströms kraftverket (WA76488843) har idag måttlig ekologisk status. Övriga vattenförekomster har god ekologisk status.

Sökta åtgärder bedöms inte medföra någon försämring av ekologisk status eller av någon kvalitetsfaktor eller parameter. Sökta åtgärder bedöms kunna medföra en förbättring av det morfologiska tillståndet, konnektivitet och hydrologisk regim och därmed förbättra förutsättningarna för att uppnå miljökvalitetsnormerna. Därmed bedöms inte åtgärderna äventyra uppnåendet av miljökvalitetsnormerna för vatten eller medföra en otillåten försämring enligt 5 kap. 4 § miljöbalken.

Försiktighetsåtgärder

Arbeten med utrivning kan medföra tillfällig negativ omgivningspåverkan. För att minimera negativ miljöpåverkan avser sökanden att vidta vissa skydds- och försiktighetsåtgärder.

Grumling

För att minimera påverkan från grumling i vattendraget ska planerade arbeten utföras under en begränsad tidsperiod och med hänsyn till fiskarnas vandringsperioder. Arbeten ska i stor utsträckning utföras i torrhet.

Erosion och skred

Lägre vattendjup och högre vattenhastighet kan innebära ökad risk för stranderosion och minskat mothåll från magasinet ökar risken för skred i branta slänter. Som försiktighetsåtgärd ska magasinet avsänkas långsamt och grundvattenrör installeras för att kontrollera att avsänkningen sker tillräckligt långsamt. Kontroll av slänter och grundvattennivåer kommer att ske inför samt under och efter avsänkning. För att bidra till stabilitet kvarlämnas vissa betongkonstruktioner samt erosionsskydd.

Påverkan på rennäring

En dialog kommer att ske med aktuell sameby (Västra Kikkejaure) rörande störningar under arbetets utförande, och åtgärder för att minimera dessa.

Buller

Hednäs kraftverk är beläget i skogen utanför tätbebyggt område. Det finns två relativt närbelägna fritidsbostäder, dock på ett avstånd om över 200 meter från dammanläggningen. Avståndet innebär att det buller som kommer att uppstå vid utförande av arbeten är begränsat. Vidare kommer utrivningsåtgärderna att utföras under en relativt begränsad tidsperiod. För att minimera olägenheter avser sökanden att informera ägarna till fritidshusen innan arbeten påbörjas.

Med hänsyn till att planerade utrivningsåtgärder pågår under en begränsad tid och med hänsyn till förhållandena i omgivningen bedömer sökanden att det

inte är motiverat att utföra en bullerutredning eller att föreskriva om bullerbegränsande åtgärder.

Föroreningar

Sökanden avser att inför utrivning provta och analysera betongen. Provresultaten kommer att jämföras mot Naturvårdsverkets vägledning och fortsatt hantering beror på innehåll.

Sammanfattande bedömning

Ansökta åtgärder bedöms medföra temporär negativ påverkan på omgivningen i form av buller och risk för grumling. Med beaktande av att arbetena ska bedrivas under en begränsad tidsperiod och skyddsåtgärder ska vidtas bedöms den negativa påverkan vara begränsad. Sökta åtgärder bedöms medföra långsiktiga positiva konsekvenser för vattenmiljön och förbättra förutsättningarna att nå miljökvalitetsnormer för vatten såväl som bidra till att uppnå bevarandemålen för berört Natura 2000-område.

Kontroll

Resultatet av genomförd utrivning ska följas upp under tre år. Kontroll kan till exempel ske genom fotodokumentation och med inmätning av vissa bestämmande sektioner, varigenom strukturers beständighet och lutning kan följas upp.

Sökanden avser förtydliga hur åtgärderna ska följas upp i det förslag till kontrollprogram som ska lämnas till tillsynsmyndigheten innan arbeten påbörjas.

Fastighetsförhållanden och berörda intressen

Rådighet

Kraftverket och dammanläggningen är belägna inom sökandens fastighet Skellefteå Hedfors 1:21, som också är strömfallsfastighet (se dom den 20 juni 1991 i mål VA 9/90 (DVA15/91). Sökanden har således erforderlig vattenrättslig rådighet.

Tvångsrätt

Vid arbetenas utförande behöver ett arbetsområde i anslutning till dammen tas tillfälligt i anspråk. Förutom sökandens egen fastighet Skellefteå Hedfors 1:21 omfattar arbetsområdet fastigheten Skellefteå Byske-Storliden 1:8 och Skellefteå Hedfors 1:27. Om inte någon överenskommelse träffas med berörda fastighetsägare yrkar sökanden med stöd av 28 kap. 10 § 3 p. och 4 p. miljöbalken rätt att tillfälligt få ta fastigheterna i anspråk.

Någon ersättningsgill skada bedöms inte uppkomma då den mark och de vägar som nyttjas kommer att återställas i den mån sökanden och berörd fastighetsägare inte kommer överens om annat.

Vid biotopvårdande åtgärder i vattendraget nedströms utloppskanalen, bedöms det även nödvändigt att använda en annan väg vid avetablering, för att undvika att med arbetsmaskiner behöva köra upp i vattendraget efter att åtgärder har utförts och riskera att skada de strukturer som anlagts. Sökanden bedömer att det är lämpligt att använda befintlig skogsväg på fastigheten Skellefteå Hedfors 1:28, som vid behov kan komma att anpassas, t.ex. genom fällning av träd.

För att utföra de biotopvårdande åtgärderna nedströms spillfåran behöver delar av fastigheterna Skellefteå Hedfors 1:27, Byske-Storliden S:2, Byske-Storliden 1:8 och Hedfors 1:28 tillfälligt tas i anspråk. Det område som kan behöva tas i anspråk är vattenområde, strandkant och ett område för tillfartsväg.

Sökanden har i bild nedan översiktligt angett det område som skulle kunna påverkas av planerade arbeten, men hela detta område bedöms inte påverkas. I området kan biotopvårdande åtgärder påverka mark och vissa träd kan behöva tas ned för att möjliggöra framfart av arbetsmaskiner. Åtgärderna är tillfälliga och efter att åtgärder utförts kommer området att återställas så långt som möjligt och ingen permanent skada bedöms uppstå.

Tabell 4. Förteckning och illustration över fastigheter inom vilka tvångsrätt yrkas.

Fastighet	**Yta**	**Åtgärd inom fastigheten**
Skellefteå Byske-Storliden S:2	Upp till ca 800 m^2	Eventuellt tillfälligt ianspråktagande för arbetsområde. Biotopvårdande åtgärder utförs.
Skellefteå Hedfors 1:27	Upp till ca 39 000 m^2	Tillfälligt ianspråktagande för arbetsområde. Biotopvårdande åtgärder utförs
Skellefteå Hedfors 1:28	Upp till ca 4 500 m^2	Tillfälligt ianspråktagande för arbetsområde samt nyttjande av väg. Biotopvårdande åtgärder utförs

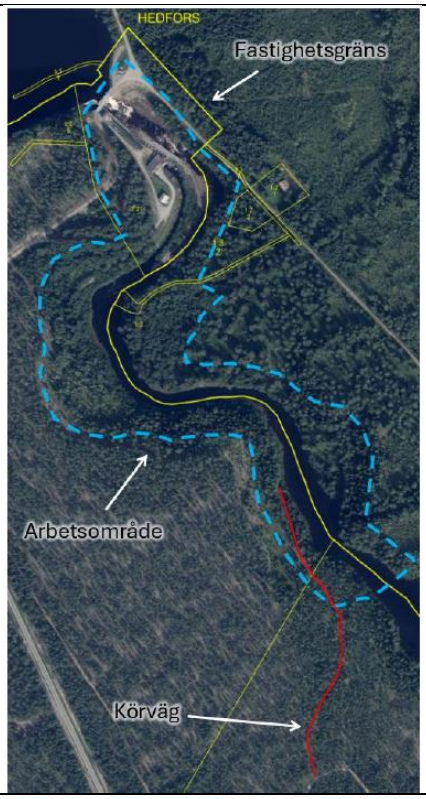

Det bör noteras att omfattningen av ytorna är väl tilltagna, och baseras på en flygfotobedömning. I praktiken förväntas området som tas i anspråk bli mindre, då det i regel rör sig om ca 5 – 10 meter närmast strandlinjen.

Sakägare

Angivna fastigheter bedöms beröras direkt av anläggningsåtgärderna eller är belägna i dammens närområde. Utrivningen innebär en återgång till mer naturliga flödesförhållanden. Strandlinjen flyttar längre ut och mark frigörs när åns utbredningsyta minskar. Någon påverkan på vattenförhållandena i älven i övrigt förväntas inte.

Ersättningsgill skada bedöms inte uppkomma för berörda fastighetsägare och någon ersättning utöver de skadebegränsande och kompenserande åtgärderna erbjuds därför inte i målet.

Vägservitut

På dammanläggningen finns en väg som kan nyttjas som överfart över älven. Vägen underhålls inte vintertid. Att dammanläggningen rivs ut medför att vägen på dammkrönet inte längre kan nyttjas som överfart. Genom förrättning registrerad 1993-10-21 (förrättningsakt 2482-93-154) inrättades ett official-servitut till förmån för fastigheterna Skellefteå Byske-Storliden 1:3 och Skellefteå Byske-Storliden 1:8 som belastar Skellefteå Hedfors 1:21.

Av förrättningsakten framgår att servitut inrättades för att ägarna Byske-Storliden 1:3 och 1:8 ska ha åtkomst till sina skiften. Servitutet ger rätt för ägarna till dessa fastigheter att nyttja vägen över Hedfors 1:21. Enligt överenskommelse som är bilagd förrättningsakten (Bl) ska Skellefteå kraft i samband med anläggande av ny regleringsdamm för Hednäs kraftstation lägga om befintlig väg i anslutning till dammen. Någon underhållsskyldighet av vägen har inte reglerats i beslut eller dom.

Sökanden och berörda fastighetsägare har ansökt om att döda servitutet hos Lantmäteriet. Ersättning för förlorad rättighet har utgått.

Röjning inom Skellefteå Borgfors 1:3

I deldomen den 20 september 2007 i mål M 379-99 stadfästes, med anledning av anmälan av oförutsedd skada, en förlikning med ägaren av Skellefteå Borgfors 1:3 och sökanden, som innebär att sökanden i samråd med fastighetsägaren ska utföra röjning av en del av fastigheten Skellefteå Borgfors 1:3 vartannat år.

Strandområdet inom fastigheten Skellefteå Borgfors 1:3 överdämdes genom ombyggnaden av kraftverk och reglerdamm. Ägaren till fastigheten erhöll i samband med tillståndsprövningen ersättning för den mark som togs i anspråk. Vid ombyggnationen lades även massor längs fastighetens strand. Enligt ansökan skulle slänten utföras med viss lutning och fastighetsägaren ansåg att lutningen blivit större och att området närmast stranden belagts med sten varför fastighetsägarens möjlighet att röja vegetation på ett område om 200 meter x 5 meter försvårades, med risk för sämre sjöutsikt.

Utrivningen av Hednäs kraftstation och regleringsdamm innebär att vattenförhållandena återgår till mer naturlika och att strandlinjen inom fastigheten Borgfors 1:3 kan förväntas förflyttas något ut mot vattendraget. Idag utgör utfyllnaden av massor en integrerad del av fastigheten och det

framstår som olämpligt att ta bort denna och sökanden föreslår istället att utfyllnaden lämnas kvar samt att röjningsansvaret ska upphävas.

Om domstolen anser att utrivningen och upphävandet av förordandet om röjning, av något skäl behöver förenas med en skyddsåtgärd avseende fastigheten Skellefteå Borgfors 1:3 och ägaren av fastigheten lämnar sitt medgivande till detta, föreslår sökanden ett kompletterande villkor om att tidigare anlagd vall inom fastigheten Skellefteå Borgfors 1:3 i samband med genomförandet av utrivningen ska anpassas så att vallen får en släntlutning om cirka 1:5.

Fiskeintressen

Åbyälvens Nedre FVO förvaltar fisket från mynningen upp till byn Blåfors, ca l0 km nedströms Hednäs kraftverk. Fisket längs älvsträckan mellan Blåfors och länsgränsen förvaltas av Åbyälvens Övre FVO. I den del av avrinningsområdet som rinner genom Norrbottens län förvaltas fisket i huvudsak av Sveaskog. Planerade åtgärder bedöms enbart som positiva för fiskevårdsområdes-föreningarnas intressen.

INKOMNA YTTRANDEN

Yttranden efter kungörelse har inkommit enligt nedan. Myndigheten för civilt försvar, Naturvårdsverket, Trafikverket, Havs- och vattenmyndigheten och Svenska kraftnät har avstått från att yttra sig i målet.

Länsstyrelsen

Återställning och biotopvårdande åtgärder i spillfåran

Sökande fick 1991 tillstånd att rensa en 700 meter lång sträcka nedströms kraftstationen för att bättre kunna nyttja fallhöjden. Vattendraget har blivit kanaliserat. Kanaliseringen är en del av sökandes vattenkraftsanläggning och något som de har haft nytta av eftersom fallhöjden ökat. Sökande har därför ett ansvar att återställa även denna del av vattendraget till ett mer ursprungligt utseende när anläggningen rivs ut.

Länsstyrelsen anser att det borde vara möjligt att nyttja uppschaktade massor till att höja bottennivån och så kallade bestämmande sektioner i de påverkade strömsträckorna. Det material som sökande anser inte är lämpligt att använda, det vill säga sprängd sten och jordmassor, kan användas för utfyllnader undertill och sen täckas med natursten och grus för att färdigställa strukturer i vattendraget. Det borde även vara möjligt att avlägsna invallningar som kan påverka den längsgående konnektiviteten och översvämningsfrekvensen negativt. Det krävs en noggrann analys av historiska kartor och flygbilder för att utröna vilka strömsträckor som är påverkade/bortschaktade samt vattendragets ursprungliga bredd innan muddring. Först därefter går det att ta fram en plan för vilka biotopvårdande åtgärder som ska genomföras.

Sökandens bemötande

Sökanden kan liksom länsstyrelsen konstatera att sträckan nedströms rensats med stöd av tidigare tillstånd, men också att det inte är möjligt eller rimligt att fullt ut återställa området till det tillstånd som rådde innan rensningarna.

Sökanden åtar sig därför att, utöver de åtgärder som planeras i spillfåran, även utföra biotopvårdande åtgärder längs sträckan nedströms utloppskanalen med syfte att förbättra längsgående konnektivitet och att skapa habitat för målarterna lax och flodpärlmussla.

Sökanden avser att ta fram en plan för de biotopvårdande åtgärderna och därvid beakta historiska kartor och flygfoton men ser inte att den historiska utformningen av vattendraget behöver vara styrande utan att den närmare planeringen av de biotopvårdande åtgärderna bör göras utifrån dagens förhållanden på platsen och med målet att förbättra förhållandena i vattenmiljön. I arbetet med att ta fram planen genomförs platsbesök där det avgörs vilka rensade/schaktade massor som är lämpliga att nyttja för tillskapande av strukturer och hur dessa bör placeras för att förbättra vattenmiljön.

Att som länsstyrelsen föreslår analysera historiska foton och utifrån dessa ha ambitionen att använda samtliga uppschaktade massor för att höja bottennivån m.m. för att uppnå en exakt fysisk överensstämmelse med vad som existerat vid tidpunkten före rensningarna skulle innebära betydligt mer omfattande arbeten och förutsätta en annan maskinpark, utan att vara motiverat av ekologiska skäl. Hantering av samtliga uppschaktade massor (uppskattningsvis cirka 15 000 m^3) innebär stora anläggningsarbeten på land såväl som i vattenområdet, vilket även skulle innebära att åtgärderna tar längre tid

(uppskattningsvis två sommarsäsonger) och därmed medför mer omfattande omgivningspåverkan under genomförandetiden. Länsstyrelsens krav på återställning, med förflyttning av massor som inte lagts upp längs stränderna utan på annan plats, skiljer sig markant från ett normalt återställningsarbete efter flottledsrensning, och är betydligt mer omfattande både sett till tid, resurser och påverkan på omgivande mark. Det måste beaktas att vattendrag förändras naturligt med tiden och att syftet med omprövningarna för moderna miljövillkor inte är att återställa vissa historiska förhållanden utan skapa en god vattenmiljö.

Avsänkningsperiod

Sökande har framfört möjligheten att börja avsänkningen av magasinet en månad tidigare, det vill säga i början av september om detta åtagande bedöms önskvärt. En tidigare avsänkning av magasinet kommer att påverka fiskuppvandringen negativt. För att kunna bedöma konsekvenserna av detta önskar länsstyrelsen en lite mer utförlig redovisning av historisk fiskuppvandring med separata grafer för lax och havsöring och under fler år.

Det är positivt om en tidigareläggning av avsänkningen innebär en minskad störning för samebyn. Det är dock oklart om så verkligen är fallet.

Utrivningsperioden

Länsstyrelsen har efterfrågat ett förtydligande vad som menas med ”under utrivningsperioden”. Länsstyrelsen ser en stor risk att begreppet orsakar en otydligt kring när villkoren faktiskt gäller.

Sökandens bemötande

Med utrivningsperioden avser sökanden den tidsperiod som den faktiska utrivningen pågår, dvs från att de faktiska arbetena påbörjas till att åtgärderna slutförts. Om även biotopvårdande åtgärderna nedströms utloppskanalen utförs, bedöms utrivningsperioden pågå i ca 2 år.

Kontroll och uppföljning

Länsstyrelsen anser att sökandes förslag på uppföljning av de biotopvårdande åtgärderna inte är tillräckligt.

Länsstyrelsen anser att det behövs en mer omfattande kontroll och uppföljning av de biotopvårdande åtgärdernas beständighet och funktion. När det gäller åtgärdernas funktion kan det vara nödvändigt att genomföra mätningar av vattendjup, vattenhastighet och lutning. Först efter att man säkerställt att man nått den avsedda funktionen kan det vara aktuellt att följa upp beständigheten av åtgärderna. Närmare detaljer kring vad som krävs vid uppföljning av funktion och beständighet kan tas inom ramen för kontrollprogrammet.

Länsstyrelsen har sett ett behov av att sökande redovisar resultatet av sina undersökningar för att bedöma om man nått den avsedda funktionen och om åtgärderna är beständiga. Denna redovisning sker lämpligtvis årligen till tillsynsmyndigheten. Det finns även ett behov av en slutrapport för att tillsynsmyndigheten ska kunna bedöma om uppföljningen är tillräcklig.

Sökandens bemötande

Sökanden avser att initialt följa upp utrivningen samt biotopvårdande åtgärder, både avseende beständighet och funktion. Detta sker lämpligen året efter att åtgärderna genomförts, efter vårfloden, eftersom det är under den perioden som åtgärdernas beständighet sätts på prov. Beständigheten kan till exempel bedömas genom fotodokumentation, om områden fotograferas efter att biotopvårdsåtgärder genomförts och dessa bilder jämförs med fotografier tagna nästföljande år.

Vid uppföljningen kontrolleras även att strukturer i vattendraget finns kvar, vilket ger en indikation på funktionen för fiskvandring. Vidare avser sökanden att efter att åtgärder utförts inventera de flodpärlmusslor som flyttats. Åtgärderna syftar till att vattendraget får en mer naturlig dynamik av erosion och sedimentation, vilket innebär att viss förändring av vattendragets utformning också kan förväntas över tid.

Sökanden bedömer att det är lämpligt att närmare ange hur uppföljningen ska ske i det kontrollprogram som ska tas fram och ges in till tillsynsmyndigheten före åtgärder påbörjas. Sökanden åtar sig att följa upp resultatet av genomförd utrivning under tre år. Kontroll kan till exempel ske genom fotodokumentation och med inmätning av vissa bestämmande sektioner, varigenom strukturers beständighet och lutning kan följas upp. Sökanden anser dock inte att det är lämpligt att följa upp vattendjup och vattenhastighet. Att följa upp vattendjup på enskilda kontrollpunkter kan vara missvisande och bedöms inte vara ändamålsenligt, eftersom vattendjupet kommer kunna variera då finare material kommer spolas runt och sorteras av vattnet, enligt en naturlig dynamik av

erosion och sedimentation. Vattenhastighet bedöms inte heller vara en relevant faktor att följa upp eftersom den kan variera kraftigt vid enskilda punkter och tillfällen beroende på rådande vattenflöden.

Sökanden avser förtydliga hur åtgärderna ska följas upp i det förslag till kontrollprogram som ska lämnas till tillsynsmyndigheten innan arbeten påbörjas. Villkoret specificerar att just uppföljning av biotopvårdande åtgärders beständighet och funktion ska ske.

Flodpärlmusslor

Sökanden har för avsikt att flytta och återplacera flodpärlmusslor och har föreslagit ett villkor gällande detta. Det framgår däremot inte om sökande anser att domstolen ska pröva frågan om dispens för flytten eller om det kommer att ske en separat ansökan till länsstyrelsen. Detta behöver tydliggöras. Om domstolen ska pröva frågan behövs mer information om åtgärden.

Saker man kan behöva beakta i en prövning är till exempel om det är mer lämpligt att sumpa flodpärlmusslorna i nätkassar i stället för att placera ut dem på annan plats. Det är inte heller självklart att det är bäst att återföra flodpärlmusslorna till samma plats efter utrivningen. Det beror på hur förutsättningarna på platsen ser ut efter att arbetena är utförda. Detta är frågor som länsstyrelsen normalt hanterar när vi ger tillstånd från förbudet att flytta flodpärlmusslor (2 kap. 5 § förordningen om fisket, vattenbruket och fiskerinäringen).

Sökandens bemötande

Musslorna föreslås förflyttas till ett område uppströms påverkansområdet för utrivningen, där det idag redan finns musslor. Efter att arbetena slutförts återförs musslorna.

I Storselet nedströms utloppskanalen och området där biotopvårdande åtgärder avses utföras finns mer lugnflytande vatten och finkornigt bottensediment, vilket visar att området inte är lämpligt för flodpärlmussla. Detta indikerar även att Storselet är ett område där suspenderat material naturligt förväntas sedimentera samt att transport av suspenderade ämnen kommer att minska nedströms detta område.

I samband med framtagande av plan för biotopvårdande åtgärder tas även en mer detaljerad plan för hantering av musslor fram. Vid platsbesök bedöms

vilka musslor som ska flyttas samt var musslor kan placeras och tillräcklig information inhämtas för att ansöka om dispens.

Sökanden avser således att ansöka om dispens i ett senare skede.

Villkoren

Länsstyrelsen har haft synpunkter på sökandens villkorsförslag. Efter att sökanden reviderat sina villkorsförslag återges här endast de synpunkter där sökanden och länsstyrelsen har skiljaktig mening.

Åläggande om återställning av rensade sträckor

Sökandes förslag på formulering, som innebär en begränsning av biotopvårdande åtgärder till ”lämpliga områden”, bör lämpligen regleras i ett villkor. Om domstolen anser att det ska utformas som ett yrkande vidhåller vi vår formulering, det vill säga att sökande ska utföra biotopvårdande åtgärder längs den rensade sträcka nedanför kraftstationen.

Utöver detta behöver villkor 3 justeras så att det framgår att planen omfattar biotopvårdande åtgärder *längs den rensade sträckan*. Detta då biotopvårdande åtgärder även ska ske i spillfåran.

Sakkunnigs närvaro vid biotopvårdande åtgärder

Sökande har motsatt sig den del av länsstyrelsens villkorsförslag som innebär att den sakkunnige ska vara med under hela utförandet. Det är av stor betydelse att en person med rätt kompetens finns på plats och arbetsleder grävmaskinisten för att åtgärderna ska bli bra. Länsstyrelsens bedömning är att en grävmaskinist maximalt kan lämnas ett par timmar utan ledning.

Sökandes förslag med tillägget ”erforderlig” är otydligt och kan tolkas som att den sakkunnige inte behöver vara i området när arbetena utförs.

Kulturmiljö

Hednäs kraftverk är en kraftverksmiljö med kulturhistoriska värden. När anläggningen rivs ut försvinner hela miljön och den kan inte återskapas. Därför behöver kraftverksmiljön dokumenteras för framtiden och länsstyrelsen har föreslagit ett villkor om det.

Kontroll och uppföljning

Länsstyrelsen anser inte att det är tillräckligt att det framgår av kontrollprogrammet att det ska ske en uppföljning av biotopvårdsåtgärderna. Detta då det inte är självklart att en uppföljning enligt ett kontrollprogram resulterar i en slutrapport till tillsynsmyndigheten och föreslår därför ett särskilt villkor om detta.

Ersättning till samebyn

Villkoret innebär att tillsynsmyndigheten ska bedöma om villkoret är uppfyllt ifall samebyn och sökande inte är överens.

Länsstyrelsen anser i första hand att eventuella tvistiga frågor om ersättning för skada till följd av utrivningen ska hanteras av Mark-och miljödomstolen.

Om Mark- och miljödomstolen anser att det är tillsynsmyndigheten som ska hantera frågan anser vi att villkoret ska justeras för att bli tydligare samt inkludera andra merkostnader.

Sökandens bemötande

Sakkunnigs närvaro vid biotopvårdande åtgärder

Sökanden har i sak inget att erinra mot länsstyrelsens justerade villkorsförslag. Sökanden anser emellertid att det är onödigt långtgående att kräva att arbeten med biotopvårdande åtgärder under hela utförandet ska ske under ledning eller närvaro av sakkunnig, då det måste finnas möjlighet för den sakkunnige att i perioder avvika från arbetet.

Kulturmiljö

Det bedöms saknas grund för påståendet att anläggningen skulle ha ett kulturhistoriskt värde och kravet på dokumentation är därmed orimligt långtgående.

Kontroll och uppföljning

Sökanden anser inte att det är nödvändigt att föreskriva ett särskilt villkor om redovisning av uppföljningen till länsstyrelsen.

Östersjölaxälvar i samverkan

Östersjölaxälvar i Samverkan välkomnar att Skellefteå kraft ansökt om återkallelse av tillståndet för kraftverket i Hednäs i Åbyälven. Detta beslut kommer att ha stor betydelse för hela Åbyälvens ekosystem och då inte minst för Åbyälvens unika bestånd av lax och öring.

Vid gjutningen av betong i spillfåran var det tydligt att vid en eventuell återställning av fåran skulle dessa gjutningar plockas bort för att återskapa den naturliga fåran så lång det är möjligt. Då det gäller spillfåran och de betonggjutningar som är gjorda i den tidigare så är det bra att dessa ska tas bort och spillfåran ska åtgärdas för att skapa förutsättningar för fiskvandring och gynna biologisk mångfald. Målbilden bör vara att all betong avlägsnas så att den ursprungliga bottentopografin återställs så som den var innan gjutningarna gjordes. Detta är av största vikt för att möjliggöra för fisk att vandra förbi området efter att dammen tagits bort och området återställts

I den tekniska beskrivningen anges att sökanden har för avsikt att krossa och använda betongen som fyllnadsmaterial. Det måste säkerställas vad betongen innehåller innan det kan användas som fyllnadsmaterial. En noggrann analys av betongen måste genomföras för att säkra att den inte innehåller t.ex. 6-värt krom eller andra farliga ämnen. Detta skulle utesluta användning som fyllnadsmaterial och betongresterna skulle då behöva hanteras som farligt avfall. Det är glädjande att se att de kommer att ske provtagning och att svaren ska jämföras mot Naturvårdsverkets vägledning och att fortsatt hantering beror på vad provsvaren visar.

Gällande förslaget att inte använda siltgardiner i och med att flodpärlmusslorna ska flyttas innan åtgärderna påbörjas: Om åtgärderna kommer att ske under senhöst/vinter efter att lax och öring har lekt så finns det en risk att de värdefulla lekbottnarna nedströms Storselet kommer att påverkas. Dessa lekbottnar är om man tittar till elfiskedata de med största tätheter av 0+ och 1+ som vi har i älven idag. Det skulle vara olyckligt om dessa områden påverkas med tanken på de svaga bestånden av lax och öring som vi har i Åbyälven idag.

Vid huvudförhandlingen har Östersjölaxälvar i Samverkan förklarat sig nöjda med de åtgärder som sökanden redovisat och förklarat sig villiga att bistå med kompetens vid utförandet.

Åby älvs nedre fiskevårdsområde

Åby älvs nedre fiskevårdsområde delar i stort sett Östersjölaxälvar i samverkans synpunkter men tillägger att samtliga åtgärder i älven bör ske under höst, vinter och färdigställas under våren.

Åby älvs nedre fiskevårdsområde har under huvudförhandlingen uppgett att den restaureringskompetens som finns inom organisationen kan tillvaratas om bolaget kontaktar dem för att samråda om biotopvårdsåtgärder.

Sökandens bemötande

Sökanden har i den tekniska beskrivningen angivit en tidplan för utrivningen, av vilken det framgår att utrivningsåtgärder sker under höst – vår. Efter skriftväxlingen i målet överväger sökanden dock möjligheten att förlägga arbetstiden ca en månad tidigare jämfört med tidplanen i den tekniska beskrivningen, dvs att påbörja avsänkningen av magasinet i början på september.

Såvitt avser de ytterligare biotopvårdande åtgärderna på den rensade sträckan nedanför kraftverket utförs dessa efter vårfloden och innan lax och öring börjar leka, dvs under juni till och med september (sommarhalvåret) efter att utrivningen har genomförts, då det bedöms som lämpligast att utföra dessa arbeten under sommarens lågflöden. Under denna period ligger inte laxfiskars rom i lekbäddarna, fågelungarna är flygga och många vingade bottendjur har kläckts ut. Låg vattenföring underlättar också arbetet samtidigt som risken för att grumlingar förs långväga minskar. Arbete under vintern med snötäckta marker gör det även betydligt mycket svårare att hitta rensade massor och den naturliga strandlinje som avses återställas.

Med beaktande av övriga åtgärder som kommer att vidtas för att minimera grumling, innefattande att utföra åtgärderna under en begränsad tidsperiod samt vissa av arbetena i torrhet, åtagandet att flytta flodpärlmusslor under arbetsskedet, samt de tekniska svårigheterna som föreligger med användandet av siltgardin i strömmande vatten, bedömer sökanden sammantaget att det är obehövligt att använda en siltgardin vid utförandet av de aktuella åtgärderna.

Bygg- och miljönämnden, Skellefteå kommun

Trots att sökanden åtagits sig att samla in och temporärt flytta flodpärlmusslor från ett område som sträcker sig från nedströms dammen ned till Långselet, för att därefter temporärt flyttas uppströms dammen till en lokal där flodpärlmusslor redan förekommer finns behov av grumlingsförebyggande åtgärder. Nedströms Långselet återfinns nämligen några av de viktigaste lekområdena för lax och öring. Under den period då rivningsarbetena planeras att genomföras, vintertid, finns rom i dessa områden. Denna rom är känslig för grumling, då fina partiklar riskerar att sedimentera i bottensubstratet, täppa till mellanrummen mellan stenarna och därmed försämra syretillförseln till rommen.

Efter slutförd utrivning skall uppföljning genomföras för att säkerställa att fiskvandringen fungerar tillfredsställande och att fiskvägarna är ändamålsenliga. Det anges att i spillfåran planeras tröskling med stora block och eventuellt lekgrusmaterial som skall spridas med vattenflödet. Om trösklarna inte förblir stabila, riskerar materialet att samlas i befintliga djupare partier, vilket kan försvåra fiskvandring. Val av plats och material är därför av stor vikt. Exempelvis krävs ofta mjäla för att bygga täta, nivåhållande strukturer, vilka bör sammanfogas i lagerliknande form.

Slutligen skall det säkerställas att arbetsledningen som ansvarar för restaureringen av spillfåran besitter relevant kompetens inom modern restaureringsmetodik, särskilt med utgångspunkt i biotopkarteringsmetodiken från 2017 samt kunskap om hydromorfologi.

Vid huvudförhandlingen har nämnden även lyft frågan om kräftpest och framhållit att Åbyälven ännu inte drabbats av sjukdomen. Nämnden har därför föreslagit att sökanden ska kontakta nämnden för att få aktuell information om vilka vattendrag som är kräftpestsmittade och hur spridning ska förebyggas.

Sökandens bemötande

Sökanden har i sin ursprungliga ansökan samt underlag föreslagit att siltgardiner ska användas under tiden då grumlande arbeten utförs. Med hänsyn till åtagandet om biotopvårdande åtgärder, vilket motiverar att flodpärlmusslor bedöms behöva flyttas, anser sökanden att siltgardin inte längre behövs. Inga fiskvägar ska anläggas.

Det är främst de biotopvårdande åtgärderna som kommer att medföra grumling, vilka avses att genomföras på sommaren. Det mer lugnflytande vattnet i Storselet nedströms utloppskanalen och området där biotopvårdande åtgärder avses utföras, samt förekomsten av finkorniga bottensediment, indikerar att Storselet är ett område där suspenderat material naturligt förväntas sedimentera samt att transport av suspenderade ämnen kommer att vara liten nedströms detta område. Enligt sökandens bedömning kommer de riktigt fina partiklar som inte faller ut i Storselet inte heller att falla ut och sedimentera i den mer hastigt flödande Långforsen nedströms Storselet, utan dessa partiklar kommer rimligen transporteras vidare till nästa större sel eller hela vägen till havet.

Risken för spridning av grumling nedströms Storselet är således begränsad. Vidare kan påpekas att det finns betydande tekniska svårigheter med att använda siltgardiner i forsande vattendrag, särskilt under vintertid.

Med beaktande av övriga åtgärder som kommer att vidtas för att minimera grumling, innefattande att utföra åtgärderna under en begränsad tidsperiod samt vissa av arbetena i torrhet, åtagandet att flytta flodpärlmusslor under arbetsskedet, samt de tekniska svårigheterna som föreligger med användandet av siltgardin i strömmande vatten, bedömer sökanden sammantaget att det är obehövligt att använda en siltgardin vid utförandet av de aktuella åtgärderna.

Sökanden åtar sig att efter utrivningen initialt följa upp beständighet och funktion av biotopvårdande åtgärder, i en omfattning som beskrivs i kontrollprogram. Betong i spillfåran ska tas bort. Vid arbetena ska sökanden använda lämpliga material och utrivning utförs med stöd av särskild restaureringskompetens.

Svenska Kanotförbundet, Friluftsfrämjandet och Scouterna

Yttrandet är framtaget inom Älvgruppen, som är ett samarbetsforum mellan Svenska Kanotförbundet, Friluftsfrämjandet och Scouterna för kanotleder i strömmande vatten.

De ser positivt på att åtgärderna syftar till att vattendraget och ianspråktagna markområden anpassas och återställs till naturlika förhållanden. Om man följer den beskrivningen så är en huvudfåra mycket trolig. Även om ingen vet exakt hur det såg ut innan mänsklig påverkan så finns tydliga exempel på att opåverkade forssträckor uppvisar en djupfåra. En obruten djupfåra skapar

framkomlighet för kanotister och bidrar till mångfalden av livsmiljöer i naturliga vattendrag.

De ser fram emot att en huvudfåra som är avpassad så att även kanotister kan passera behålls vid återläggning av stenblock. Fallhöjden indikerar att det främst blir kajaker som paddlas vilket kräver något kortare avstånd än en kanot. Vi anser att en önskad målbild bör tas fram innan arbetet påbörjas. En god planering är grunden för ett optimalt resultat. Det finns skäl att tillföra död ved men om det görs på fel sätt riskerar det mål man vill uppnå inte nås fullt ut samtidigt som det riskerar att skapa dödsfällor för djur och människor som vistas på eller i vattnet.

Framkomligheten för simmande fisk ökar om vattendjupet i en vattenväg är minst 2,5 gånger fiskens kroppshöjd. För stor laxfisk innebär det ett djup på ca 60 cm. Utifrån detta görs bedömningen att biotopåtgärder för att återställa spillfåran och återskapa en naturlig strömfåra med en heterogenitet och djupare partier ger förutsättningar för en naturlig vandring för målarterna, även vid låga flöden. Kanotister ser 50 cm som optimalt vattendjup så stora fiskar och kanotister har till stor del sammanfallande intressen.

Åbyälven paddlas och kommer med all sannolikhet att fortsätta användas av kanotister. Del av forsen blir utmanande för rekreationspaddlare så en tydlig upptagningsplats ovan forsnacken och en bra plats att lägga i kanoten nedan de brantaste partierna skulle underlätta för den kategorin.

Fåran föreslås åtgärdas så att en naturlik strömvattenmiljö återskapas och dess bottenstruktur bör anpassas så att mindre vilopooler för uppvandrande fisk skapas i strömområdet. Dessa bakvatten är om de utformas rätt en stor tillgång även för kanotister.

Sökandens bemötande

Syftet med utrivningen och planerade åtgärder är i första hand för att förbättra vattenmiljön för flora och fauna. I den mån de intressen som framförs i yttrandet kan samordnas med den grundläggande ambitionen har sökanden inget att erinra mot detta men anser inte att det är lämpligt att göra några åtaganden inom ramen för prövningen, utan att det främst är en fråga mellan aktuella intressenter och länsstyrelsen eller kommunen.

Västra Kikkejaure sameby

Hednäs kraftverk är beläget inom samebyns vinterbetesland, som används årligen från den 1 oktober till den 30 april. Området är centralt för renarnas rörelsemönster och fungerar som ett naturligt samlings- och trivselland. Renarna betar fritt i området, även om det finns en beteshage på södra sidan av älven vid länsgränsen som kan nyttjas vid behov. Området är utpekat som både kärn- och nyckelområde i samebyns renbruksplan. Enligt Sametingets material är det även ett riksintresse för rennäringen, med klassificering som kärnområde, flyttled och svår passage. Den svåra passagen avser Åby älv, från Klubbfors till Islandsbäck.

Utrivning av kraftverket och regleringsdammen riskerar att allvarligt störa renskötselverksamheten. Renarnas betesro, rörelsemönster, strövning och flytt kan påverkas negativt eller helt omöjliggöras. Förändringen av vattenmiljön – från uppdämd vattenyta till strömmande vatten – kan också ha direkta effekter på renskötseln.

Samebyn är väldigt smal från norr till söder och utifrån hur samebyns marker och topografin ser ut påverkas renarnas naturliga rörelsemönster att både beta, ströva och flytta i detta område. Det innebär att det inte finns andra områden att nyttja eller som ersätter just Hednäs och det finns inte förutsättningar för renarna att ströva andra vägar. Samebyn har inget val än att nyttja det varje år. Antingen fraktas renarna ner till stambanan och så betar vi med renarna österut eller så fraktas renarna till ex. Gagsmark och så betar vi antingen en bit österut för att sedan beta eller flytta längre västerut. Men oavsett alternativ så används Hednäs minst tre månader varje vinter.

Samebyn begär att:

- Samråd ska ske med samebyn innan domstolen fattar beslut i ärendet.
- Miljöbedömningen uppdateras med korrekta fakta om renskötseln.
- Konsekvenserna för renskötseln beskrivs mer utförligt i underlaget.
- Ersättning och skadeförebyggande åtgärder regleras av domstolen eller genom överenskommelse mellan parterna innan beslut fattas.

Samebyn står fast vid att åtgärderna ska ske under barmarkstiden (1 maj-30 september) då samebyn inte nyttjar området. Om arbetena ska ske vintertid (1 oktober-30 april) och området inte kan nyttjas yrkar samebyn ersättning för foder, transporter och merarbete vilket uppgår till en summa på 4 900 960 kr.

Ersättning

Samebyn har i dagsläget 3100 renar och har rätt att nyttja området 212 dagar. Beräkningen har utgått från att det aktuella området nyttjas 91 dagar.

Enligt Sametinget beräknar man att en ren behöver 2 kg pellets per dag. Det innebär att pellets för 91 dagar till 3100 renar med kilopris på 5 kr skulle kosta 2 821 000 kr. Enligt Sametingets beräknas en höbal räcka till 500 renar per dag vilket innebär att kostnaden för höbalar med priset 1000 kr/st blir 565 000 kr. Frakt och lossning av pellets/hö beräknas till 50 000 kr.

En rentransport kostar idag 360 kr/mil och för att transportera hela samebyns renar behövs 16st lastbilar. Om vi beräknar att renarna behöver lastas en gång nere på vinterbeteslandet och flyttas förbi Hednäs med lastbil skulle kostnaden inklusive framkörningsavgift bli 120 960 kr.

Samebyn är 3 renskötare och det merarbete som beräknas är att det skulle behövas 3 extra personer under 40 dagar och personerna står för egna fordon/maskiner vilket innebär att de skulle kosta samebyn 9600 kr/dag/pers vilket innebär en kostnad 1 152 000 kr.

Helikopter kan behövas som hjälp för att samla och/eller driva renar och det har vi beräknat med 24 tim vilket kostar 8000 kr/tim till en summa av 192 000 kr.

Den totala kostnaden uppgår därmed till 4 900 960 kr.

Sökandens bemötande

Aktuella åtgärder är motiverade av angelägna allmänna intressen. Vidare noteras att bevisbördan angående en skadas storlek åvilar den som påstår att en verksamhet medför en skada.

Sökanden bedömer att ansökt utrivning inte medför någon ersättningsgill permanent skada för samebyn. Sökanden ifrågasätter emellertid inte att ansökt verksamhet kan komma att påverka rennäringen under den tid då arbeten med utrivning och återställning pågår.

Även om kraftverket är beläget i samebyns kärnområde för vinterbete och invid en flyttled utgör arbetsområdet för planerade åtgärder ett begränsat område av samebyns vinterland. Sökanden överväger även möjligheten att

tidigarelägga tidplanen för planerade åtgärder med ca en månad, vilket bedöms kunna begränsa påverkan på rennäringen ytterligare.

Sökanden ifrågasätter omfattningen av den påverkan och de konsekvenser som samebyn påstår skulle föreligga med anledning av åtgärderna. I sammanhanget måste påminnas om att det bedrivs en pågående verksamhet i området, som genererar transporter och annan typ av störning. Att det genomförs större planerade arbeten vintertid vid anläggningen är inte heller ovanligt. Senast för några år sedan genomfördes ett byte av el- och kontrollutrustning vid anläggningen några månader på vintern med dagliga aktiviteter och närvaro på anläggningen, bland annat lyftes hela maskinen upp. Detta innebar betydande transportaktivitet till och från anläggningen. De underhållsåtgärder som utförts vintertid vid anläggningen under de senaste åren har, såvitt sökanden har uppfattat, kunnat genomföras utan att det har förelegat någon störning för rennäringen i området.

Sökanden ifrågasätter storleken på samebyns ersättningsanspråk, och yrkandet bestrids. Såvitt avser den påverkan och eventuella skada på rennäringen som kan uppstå under den tid då arbeten med utrivning och återställning pågår anser sökanden i stället att det är rimligt att ersätta samebyn för faktisk uppkommen skada, som utgår från de merkostnader som detta medfört för samebyn under aktuell säsong och reglerat utifrån den tid och plats som störningen skett.

Sökanden avser att fortsätta dialogen med samebyn utifrån möjligheten att anpassa arbeten i tiden enligt vad som beskrivits ovan.

Förhoppningen är att träffa en överenskommelse med samebyn för att reglera frågan, eller om en sådan inte kommer till stånd att skjuta upp ersättnings-frågan i målet för att reglera den faktiska skadan efter genomförandet, som förhoppningsvis kan begränsas givet sökandens åtaganden om dialog och skadeförebyggande åtgärder i form av anpassning av arbetena i tid samt eventuell övrig kompensation i form av foder, transporter eller liknande.

Villkor

Samebyn anser att domstolen ska fastställa skadeförebyggande åtgärder för att minimera att renskötseln försvåras genom dialog mellan samebyn och bolaget i god tid inför att arbetet påbörjas. Markarbeten och maskiner som kör utanför befintliga vägar ska göra så liten markskada som möjligt samt att där marklav växer ska det lyftas bort och sedan läggas tillbaka. Inför biotopvårdsåtgärder

ska dialog ske med samebyn. Placeringar av eventuella siltgardiner och liknande föremål ska stämmas av med samebyn.

Bolaget menar att renskötseln bedrivits innan kraftverket byggdes och att ingen permanent skada uppstår. Samebyn menar att det ska finnas en uppföljning för att säkra om permanent skada har uppstått p.g.a. exempelvis ändrat flöde. Det finns risk att renskötseln kan försvåras eller att flyttled inte kommer att kunna nyttjas. Framtida nyttjande behöver säkerställas. Samebyn undrar också om isläget kommer att påverkas den vintern kraftverket avses att rivas samt om det kommer att vara säkert att flytta då.

Skälen till att dialog ska ske inför biotopvårdsåtgärder och placering av siltgardiner är att samebyn befarar att en del biotopvårdsåtgärder kan påverka renskötseln beroende på vad det är för något. Siltgardiners placering kan störa flyttning av renar, om det ens kommer att vara möjligt den vintern kraftverket rivs.

Sökandens bemötande

Det sker inte något formellt samråd enligt miljöbalken inför omprövningar av vattenkraftsanläggningar inom ramen av den nationella planen för omprövning av vattenkraft. Sökanden har haft möte med Johan Stenberg, ordförande för Västra Kikkejaure sameby, för att få bättre förståelse för områdets betydelse för renskötseln, verksamhetens potentiella påverkan och möjliga försiktighetsåtgärder. Sökanden har därvid fått information om att kraftverket är beläget i samebyns kärnområde för vinterbete och invid en flyttled. Vidare att området får brukas för renskötsel mellan första oktober och sista april. Planerad utrivning förväntas medföra störning för rennäringen genom att buller stör renarna, ett område ianspråktas och förflyttning försvåras. Arbetena riskerar även medföra att renar sprider sig till andra områden och får sämre betesmöjligheter. Med anledning av detta anser samebyn att planerade arbeten kan orsaka ytterligare kostnader för transport av renar, stödfoder och merarbete. Vidare uppges att utrivningen av kraftverket riskerar att påverka isförhållanden framgent, vilket kan påverka flyttmöjligheter.

Samebyn har framfört att möjliga skyddsåtgärder för att minska påverkan på rennäringen kan vara att utföra arbeten under en tid på året då området inte nyttjas för rennäringen (maj-september) samt att ha en nära dialog med samebyn i god tid innan, under och efter arbeten utförts. Om arbeten sker vintertid har samebyn efterfrågat ekonomisk ersättning för transport, foder och merarbete.

Sökanden instämmer i att ansökt verksamhet kan komma att påverka rennäringen under den tid då arbeten med utrivning och återställning pågår. Påverkan bedöms huvudsakligen ske genom buller och ianspråktagande av mark. Flest transporter uppstår i samband med nedschaktning av fyllningsdammen, vilket enligt tidplanen som framgår av den tekniska beskrivningen sker under november/december. Merparten av transporterna sker inom det tänkta arbetsområdet, dvs området närmast kraftstationen. Arbetstiden är förlagd till den period på året som är mest fördelaktigt ur naturmiljösynpunkt samt med hänsyn till flödesförhållanden. Med hänsyn till samebyns synpunkter överväger sökanden emellertid möjligheten att förlägga arbetstiden ca en månad tidigare jämfört med tidplanen, dvs att påbörja avsänkningen av magasinet i början på september. På så vis bedöms de mest transportintensiva och bullrande arbetena rimligen kunna avslutas innan perioden då samebyn sannolikt passerar området, dvs kring december.

Åtgärder i spillfåran påverkar inte möjligheten till fiskvandring. Avsänkning i september innebär emellertid att fiskvägen tappar sin funktion i början av september. I Åbyälven går det att, i likhet med övriga laxälvar inom regionen, förvänta sig att laxens uppströms lekvandring börjar i mitten av maj och avtar under juli månad. Detta styrks av den statistik som går att erhålla från fiskräknaren vid Hednäs kraftverk, som tydligt visar att uppströmsvandringen av lax är begränsad från vecka 36 (början av september).

Havsöringen lekvandrar generellt senare på året, varför havsöringens vandring kan förväntas hindras i högre grad än laxens. Förlusten i uppströmsvandringen skulle i viss mån kunna tänkas kompenseras av att ett större antal flergångslekare med högre fekunditet (fortplantningsframgång) kan återvända nästkommande år, då förhållandena avseende både vandring och habitat skulle vara bättre.

Vid en avvägning av samtliga berörda intressen i området bedöms det således finnas förutsättningar för att tidigarelägga den ursprungliga tidplanen med ca en månad.

Vad avser utrivningens påverkan på framtida isförhållanden och möjligheter till förflyttning av renar utgår sökanden från att rennäring bedrivits i området även innan dammen uppfördes, vilket bör innebära att det finns möjligheter till bete och förflyttning även efter utrivning. Vidare kan påminnas om att förmåner som en vattenanläggning medfört för omgivningen inte ersätts vid utrivning, om inte förmånen tillförsäkrats i tillståndsdomen eller i avtal som ingåtts i samband med att anläggningen uppförts (31 kap. 19 § miljöbalken).

Sökanden bedömer således att ansökt utrivning inte medför någon ersättningsgill permanent skada för samebyn.

Sökanden har presenterat ett villkorsförslag som innebär att sökanden ska kontakta ordföranden för samebyn i god tid innan ansökta arbeten påbörjas med en plan för utförandet av utrivningen samt förslag på former för dialog och informationsutbyte med samebyn, samt i rimlig omfattning beakta eventuella synpunkter och önskemål från samebyn.

Såvitt avser samebyns andra förslag till skadeförebyggande åtgärd (”markarbeten och maskiner som kör utanför befintliga vägar ska göra så liten markskada som möjligt samt att där marklav växer ska det lyftas bort och sedan läggas tillbaka”) anser sökanden att det är obehövligt att detaljreglera denna fråga, med hänsyn till att lav förekommer i så pass begränsad omfattning inom arbetsområdet.

Därutöver föreslår samebyn två ytterligare skadeförebyggande åtgärder (”inför biotopvårdsåtgärder ska dialog ske med samebyn ” samt ”placeringar av eventuella siltgardiner och liknande föremål ska stämmas av med samebyn”). Som framgår ovan har sökanden åtagit sig att föra en dialog med samebyn inför genomförandet av ansökta åtgärder. Vidare har sökanden åtagit sig att samråda med tillsynsmyndigheten inför att de biotopvårdande åtgärderna utförs samt ta fram ett kontrollprogram för arbetenas genomförande som ska ges in till tillsynsmyndigheten senast tre månader före arbetena påbörjas. Sökanden anser således att de villkor som föreslagits av sökanden inom ramen för målet är tillräckliga, och motsätter sig därför att samebyns tredje och fjärde förslag till skadeförebyggande åtgärder föreskrivs som villkor.

Slutligen kan erinras om att vattenflöden efter utrivningen blir naturliga och oreglerade, varför det saknas anledning att följa upp detta.

Sökanden vidhåller att det villkorsförslag som föreslagits av sökanden, är rimligt sett till omständigheterna i det aktuella fallet samt även vid en jämförelse med andra mål om tillstånd till arbeten i vatten inom områden av betydelse för rennäringen. Villkoret bedöms även på ett tillfredställande sätt tillgodose att erforderlig hänsyn tas till samebyns önskemål och synpunkter i fråga om hur åtgärderna ska utföras.

Det måste åligga samebyn att visa att merkostnader uppkommit samt även vidta åtgärder för att begränsa skada, vidare anser inte sökanden att det bedöms erforderligt att underställa frågan domstolens bedömning.

Johan Thingvall, Borgfors 1:3

Johan Thingvall har yttrat sig i målet men efter att han återkallat sina framställda yrkanden saknas skäl att redogöra för denna del av skriftväxlingen.

Johnny Möller, Byske-Storliden 1:3.

Då vattennivån sänks flera meter så blottläggs älvsbotten. Han önskar därför återplantering av denna yta på fastigheten Byske-Storliden 1:3. Vidare önskar han ha möjlighet att ersättas för oförutsedd skada under 10 år framåt. Detta kan röra sig om eventuell erodering eller andra händelser på fastigheten.

Johnny Möller önskar även skälig ersättning för den försämring det innebär att ta den enda kvarstående vägen till hans sommarstuga. När det gäller vägen så har han ett hus i byn Hednäs. Därifrån åker han ofta upp till stugan som han har vid älven på fastigheten Byske-Storliden 1:3. Det är idag en resa på ca 2,5 kilometer men när bron rivs så blir resan istället ca 10 kilometer. Denna väg är många gånger i sämre skick än den över kraftstationen. Under sommaren 2025 har det till exempel pågått skogsarbete och vägen har ofta varit i så dåligt skick att han inte skulle ha kunnat köra den med hans vanliga bil. Detta gäller naturligtvis inte bara resor till sommarstugan utan även då han besöker skiftet vid t.ex. röjning, plantering och översyn.

Det som också påverkas är när han bedriver jakt på andra sidan älven på hans jaktmarker. Han kommer även då att tvingas ta den längre vägen. Det är svårt att beräkna vad denna olägenhet kommer att kosta i ökade bränslekostnader, slitage och tidsåtgång men det kommer att bli för all framtid. Frågan är också hur han ska göra om den nya alternativa vägen inte är körbar. Han kommer då inte kunna ta sig till fastigheten.

Johnny Möller har yrkat ersättning med 50 000 kr för en bil som gör att han kan köra den vägen även när den är dålig.

När Skellefteå Kraft löste ut honom från det servitut som han hade på bron förstod han inte att det skulle upp i mark- och miljödomstolen så snart. Han kände sig pressad i det läget och önskat att han haft annan kunskap runt rättigheter.

När det gäller återplantering så kommer Skellefteå Kraft hävda att det sköter sig själv med frön som ligger och väntar i marken men han tänker att det då bara kommer sly och löv där han tänker att det kan växa t.ex. gran. Även här är

det svårt att göra ett ersättningskrav då han inte är säker hur mycket mark som det rör sig om.

Sökandens bemötande

Sökanden avser inte utföra återplantering på det område som i nuläget är vattenområde men som efter avsänkning kommer att bli landområde. Sökanden noterar att det före den senaste uppdämningen inte heller fanns skog på det område som dämdes upp.

Av tillståndet 1991-06-20 (VA/9/90) framgår att Skellefteå Kraftaktiebolag träffat avtal med fastighetsägaren till Storliden 1:3 om ersättning för påverkan på mark vid den senaste uppdämningen. Såsom fastighetsägaren informerar om, har en överenskommelse om upphävande av servitut ingåtts och fastighetsägaren fått ersättning.

Sökanden anser inte att utrivningen medför någon ytterligare ersättningsgill skada och erbjuder därför ingen ersättning i målet.

DOMSKÄL

Återkallelse av tillstånd

Den nuvarande anläggningen bedrivs med stöd av tillstånd och villkor från den 20 juni 1991 i mål VA 9/90 och den 27 september 2007 i mål M 379-99.

Sökanden har genom omprövning enligt 24 kap. 10 § miljöbalken med stöd av tredje stycket 2 begärt att gällande tillstånd ska återkallas. Yrkandet om återkallelse ska därmed bifallas.

Sökanden har yrkat att återkallelsen ska ske från det att anläggningen är utriven. Någon möjlighet att skjuta upp en återkallelse till dess att ålägganden till följd av densamma har uppnåtts förefaller inte möjlig, till skillnad mot en utrivning som söks enligt 11 kap. miljöbalken. Tillståndet upphör därför då denna dom vinner laga kraft.

Ålägganden

I samband med ett beslut om återkallelse av tillstånd till en vattenanläggning ska domstolen, enligt 24 kap. 4 § miljöbalken, ålägga den som är ansvarig för underhållet av anläggningen att riva ut den och att vidta de åtgärder som behövs för att förebygga eller minska skador genom utrivningen.

Utrivning m.m.

Ansökan innefattar utrivning av de dämmande anläggningsdelarna vid Hednäs kraftverk samt de anläggningsdelar som i övrigt har en direkt påverkan på vattenförhållandena, så som fisktrappa, intagstub och kraftstation. De anläggningsdelar som sökanden avser att kvarlämna kommer att överfyllas med massor och bedöms inte på ett påtagligt sätt påverka naturmiljön i vattendraget eller dess omgivningar. Domstolens anser att åläggandet om utrivning därför ska fastställas i enlighet med sökandens förslag.

Övertäckning av utloppskanalen, som är en tillståndspliktig vattenverksamhet, utgör en del av den återställningsåtgärd som bolaget enligt ansökan ska utföra. Detta arbete får anses vara skilt från utrivningen i övrigt, eftersom kanalen inte kan anses utgöra en anläggningsdel. Domstolen anser att ett särskilt åläggande är påkallat i denna del.

Åläggande om biotopvård

Sökanden har utöver utrivning av kraftverket även åtagit sig att delvis återställa de rensningar som gjorts i vattendraget nedströms kraftverket. Länsstyrelsen har under huvudförhandlingen i målet, som det får förstås, anfört att rensningarna ska anses ha ett sådant tekniskt samband med kraftverket att de ska omfattas av utrivningsåläggandet och att biotopvårdsåtgärderna ska föreskrivas som villkor till utrivningen.

Mark- och miljödomstolen bedömer att de tidigare rensningarna inte kan anses omfattas av begreppet vattenanläggning i 24 kap. 4 § jämförd med 11 kap. 4 § miljöbalken och därför inte kan rivas ut.

Domstolen kan dock besluta även om andra åtgärder som behövs för att förebygga eller minska skador genom utrivningen. Genom utrivningen kommer rensningarna nedströms att ha förlorat sitt tekniska samband med kraftverket. Därmed uppstår genom utrivningen en skada för naturmiljön som inte är motiverad av produktion av vattenkraftsel. Ett åläggande bör därför kunna omfatta rimliga återställningsåtgärder avseende rensningar i vattendrag som genom utrivningen förlorat sin ursprungliga funktion.

Eftersom de åtgärder som behöver vidtas för att återställa den tidigare rensade sträckan utgör vattenverksamhet, utan direkt samband med att sökandens vattenrättsliga underhållsansvar för de utrivna anläggningarna upphör, bedömer domstolen, till skillnad mot länsstyrelsen, att åtgärda ska formuleras som ett självständigt åläggande och inte ett villkor.

Domstolen ålägger därför sökanden att återställa den tidigare rensade sträckan i älvfåran nedströms kraftverket. Återställning ska ske genom biotopvårdande åtgärder på lämpliga delar av det område som anges som arbetsområde i domsbilaga 1.

Syftet med återställningsåtgärderna ska vara att uppnå goda ekologiska funktioner i vattendraget för att bidra till uppnåendet av målen med bevarandeplanen för Natura 2000-området Åbyälven (SE0820433) och uppnående av god ekologisk status för vattenförekomsten i spillfåran (WA76488843).

Bland åtgärdsbehoven för Natura 2000-området beskrivs arbete med att underlätta fiskvandring förbi Hednäs, både uppströms och nedströms. Den delen uppfylls genom utrivningen. Biotopvårdsåtgärderna i naturfåran kan jämföras med återställning efter tidigare timmerflottning, vilket omfattar åtgärder som syftar till att återskapa naturliga vattenmiljöer; exempelvis att återutsätta stenar och död ved i rensade vattendrag, anlägga lekbottnar, öppna upp avstängda sidofåror, bredda vattendragen till dess naturliga bredder och åtgärda vandringshinder. Åtgärderna har även som syfte att vattendragens grundläggande funktioner ska bli mer naturliga och därmed upprätthålla sig själva, genom till exempel naturlig transport av grus och sand.

Målbilden för återställningarna är god ekologisk status enligt miljökvalitetsnormen, med avseende på så kallade hydromorfologiska kvalitetsfaktorer, till exempel vandringsbarhet, förändringar i vattenföring och förändring av vattendragets utformning. Generellt behöver minst 85 procent av ett vattendrags strömsträckor vara återställda för att uppnå god status.

Mark- och miljödomstolen bedömer att de åtgärder som sökanden föreslagit i ansökan kommer att bidra till att uppnå goda ekologiska funktioner och är förenliga med både bevarandeplanen och miljökvalitetsnormerna för berört vattenområde.

Förordnandet om röjning

Sökanden har yrkat att domstolen ska upphäva den förlikning som stadfästs mellan Skellefteå Kraftaktiebolag och ägaren av Skellefteå Borgfors 1:3, i deldom den 20 september 2007 i mål M 379–99.

Efter att sökanden och den nuvarande ägaren av fastigheten, Johan Thingvall, träffat en överenskommelse är parterna ense om att den stadfästa förlikningen bör upphävas. Domstolen anser att det inte finns några hinder mot att upphäva det åläggande om röjning som följer av den tidigare stadfästa förlikningen, i enlighet med sökandens yrkande.

Tvångsrätt

Sökanden har yrkat om tvångsrätt dels för att vidta biotopvårdande åtgärder inom nuvarande vattenområde och det område som kommer att täckas av vatten efter utrivningen nedströms kraftverket, dels för att tillfälligt ta mark i anspråk för arbetena och att ta väg till arbetsområdet. De områden som omfattas av yrkad tvångsrätt framgår karta och beskrivning i Tabell 4 ovan, vid redogörelsen för ansökan under rubriken *Fastighetsförhållanden och berörda intressen*.

28 kap. 10 § första stycket 4 miljöbalken ger utrymme för att bevilja tvångsrätt för att avsluta en pågående vattenreglering och vidta åtgärder som är förenliga med hänsynsreglerna i 2 kap. miljöbalken (se Mark- och miljööverdomstolens avgörande den 22 december 2022 i mål M 12456–21). Detsamma torde gälla avveckling av sådan vattenverksamhet som avser tillgodogörande av yt- eller grundvatten enligt punkten 3 i nyssnämnd bestämmelse, såsom för fiskvandring.

Det arbetsområde som tvångsrättsyrkandet avser utgör till största del områden som kommer att stå under vatten då dämningen upphör. Tvångsrätten innebär

att sökanden får rådighet att utföra de åtgärder som följer av domstolens ålägganden. Yrkandet ska därför beviljas.

Sökanden har uppgett att någon ersättningsgill skada inte kommer att uppstå till följd av tvångsrätten. Ingen av sakägarna har heller i denna del framställt några ersättningsanspråk.

Ägaren av fastigheten Hedfors 1:28, Thony Pettersson, har vid huvudförhandlingen uppgett att han vill bli informerad om hur hans fastighet kommer att nyttjas, vilka skador som kan uppkomma och hur bolaget avser att återställa området. För kvarstående skador vill han ha ersättning.

Det rör sig om en relativt omfattande tvångsrätt som yrkas. Sökanden har trots föreläggande om detta inte inkommit med en mer detaljerad karta över de områden som kan behöva ianspråktas och på vilket sätt. Det har därför varit svårt för sakägare som sökanden inte tecknat överenskommelse med att förutse hur de kommer att drabbas av den sökta tvångsrätten. Det finns därför skäl att föreskriva ytterligare villkor i denna del, vilket framgår nedan under rubriken Villkor.

Ersättning

Bestående ändring av vattenförhållandena

Den nu aktuella ansökan utgör en omprövning enligt 11 kap. 27 § och 24 kap. 10 och 4 §§ miljöbalken. Enligt 31 kap. 19 § miljöbalken ska den som har ålagts eller medgetts utrivning av en vattenanläggning enligt 24 kap. 4 § miljöbalken betala skälig ersättning för skador på annans egendom som orsakas av bestående ändring i vattenförhållandena.

Markägare nedströms kraftverket

Konsekvensen för de sakägare som har strand direkt nedströms kraftverket är att ytor som blottlagts genom uppdämningen åter kommer att täckas av vatten i betydligt högre grad än tidigare. Sökanden har anfört att de nu blottlagda områdena inte går att bruka rationellt, genom exempelvis skogsbruk, och att den bestående ändringen av vattenförhållandena därför inte kommer att innebära någon skada. Sakägarna har i denna del inte heller yrkat någon ersättning i målet senast i samband med huvudförhandlingen (jfr 22 kap. 19 § miljöbalken).

Domstolen, som vidtagit syn på delar av de områden där Åbyälven kommer att återfå sin naturliga bredd, kan konstatera att den tidigare älvfåran var nedskuren i en älvdal och nu till stor del omges av ung lövskog. Det framstår inte som att skogen längs den branta älvstranden kommer varit möjlig att bruka rationellt och därmed kommer inte den pågående markanvändningen heller att försvåras genom ändringen av vattenförhållandena. Domstolen finner därför att någon skada enligt 31 kap. 19 § miljöbalken inte kan förutses.

Markägare uppströms kraftverket

Johnny Möller äger en fastighet där botten eller stranden kommer att blottläggas då vattennivån ovan kraftverksdammen sänks av, jfr Figur 7 ovan under rubriken Miljöbedömning. Detta utgör enligt mark- och miljödomstolen inte någon ekonomisk skada och det finns därmed inte heller skäl att föreskriva någon skyddsåtgärd som innebär att sökanden ska utföra plantering av området i syfte att återbeskoga det. Någon erosion kan inte heller förutses till följd av att dämningen rivs ut. Om skada uppstår får fastighetsägare framställa anspråk för oförutsedd skada enligt 31 kap. 19 § miljöbalken.

Samebyn

Västra Kikkejaure sameby har yrkat ersättning som delvis hänför sig till förändringen av vattenmiljön. Som domstolen har uppfattat sökanden bestrider sökanden att ändringen av vattenförhållandena genom utrivningen innebär en ersättningsgill skada för samebyn.

Domstolen anser inte att det inte på renskötselrättslig grund är möjligt att hävda att en skada uppkommer genom att vattenförhållandena återställs till ett mer ursprungligt tillstånd. Renskötselrätten vilar på den sedvänja som uppkommit långt innan Åbyälven reglerats och får därmed anses opåverkad av att älven återgår till ett tidigare tillstånd. Den bestående ändringen av vattenförhållandena kan därmed inte orsaka någon skada som kan ersättas i målet.

Förlust av förmån

Byske-Storliden 1:3

Johnny Möller har yrkat ersättning för förlust av rätten och möjligheten att ta väg över dammen.

Enligt 31 kap. 19 § är skyldighet att betala ersättning för en förlust av förmån som orsakas av utrivningen begränsad till sådana som har tillförsäkrats i tillståndsdomen eller i avtal som träffats i samband med vattenanläggningens tillkomst. Som sökanden anfört har servitut för rätten att ta väg över dammen upphävts. Någon annan rätt till väg har såvitt känt inte tillförsäkrats Byske Storliden 1:3 i samband med det tillstånd som nu återkallas. Någon ersättning kan därför inte utgå för att Johnny Möller inte längre kan ta väg över dammen.

Annan skada

Samebyn

Domstolen har ovan konstaterat att den förändring i vattenförhållandena som uppstår genom utrivningen inte kan anses utgöra en skada för samebyn. Den störning som arbetena innebär under den tid samebyn får begagna området vid kraftverket för renbete och förflyttning av hjorden kan däremot vara av sådan art att den är ersättningsgill.

Sökanden har också medgett att påverkan kan uppkomma i samband med utrivnings- och återställningsarbetena vid kraftverket och att det är rimligt att ersätta samebyn för faktisk uppkommen skada i form av ökade transport- och foderkostnader. Sådan skada ska enligt sökanden bestämmas utifrån de merkostnader som störningen medfört för samebyn under aktuell säsong och reglerat utifrån den tid och plats som störningen skett. Sökanden har därför föreslagit ett villkor om hur ersättning till samebyn ska bestämmas. Domstolen återkommer nedan, under rubriken villkor till hur sökandens förslag till ersättning ska bedömas.

Samebyn har yrkat att domstolen ska fastställa ersättning för ökade kostnader för foder, transporter, merarbete och helikopter som samebyn anser kommer uppstå till följd av arbetena.

I 31 kap. miljöbalken regleras ersättning för skador till följd av bland annat vattenverksamhet. Vid sidan av den ovan nämnda bestämmelsen i 31 kap. 19 § miljöbalken, som är begränsad till skador som orsakats genom ändringar av vattenförhållanden eller förluster av förmåner, kan ersättning för tredje man enligt detta kapitel endast bestämmas för verksamhet som bedrivs med stöd av tillstånd enligt 11 kap. miljöbalken. 31 kap. 16 § innebär bland annat att den som med stöd av tillstånd enligt 11 kap. vidtar en åtgärd som skadar annans egendom ska betala ersättning för skador som kvarstår, sedan förebyggande

eller avhjälpande åtgärder har utförts av tillståndshavaren. Ett åläggande om utrivning, som i detta fall, är inte detsamma som ett tillstånd till utrivning enligt 11 kap. 19 § miljöbalken. Det är svårförenligt med ordalydelsen att även den som åläggs att riva ut en anläggning enligt 24 kap. 4 § miljöbalken ska ersätta sakägare på samma sätt som skador orsakade av verksamhet som sker med stöd av tillstånd enligt 11 kap. miljöbalken; detta särskilt med tanke på den specialreglering som följer av 31 kap. 19 §. Domstolen bedömer därför att de störningar som kan uppkomma vid utrivningsarbetena och efterföljande återställningsarbeten i detta fall därför inte kan ersättas enligt 31 kap. miljöbalken (se Mark- och miljööverdomstolens dom den 2 oktober 2025 i mål M 9349-24).

32 kap. miljöbalken reglerar miljöskador, till följd av bland annat buller och liknande störningar. Sådan ersättning kan endast utgå för verksamhet som inte bedrivs i enlighet med tillstånd till vattenverksamhet, vilket torde innebära att arbeten som sker vid utrivningar enligt 24 kap. 4 § miljöbalken kan omfattas av bestämmelserna i kapitlet (se 32 kap. 3 § andra stycket). Normalt sett utgör miljöskadestånd inte en fråga som tas upp i samband med att ansökan om omprövning och utrivning avgörs (jfr dock 32 kap. 9 § första stycket).

Eftersom sökanden åtagit sig och även lämnat ett villkorsförslag om att ersättning ska utgå för den faktiska skada som uppkommer och kan visas finns dock förutsättningar att reglera ersättningsfrågan som ett villkor inom ramen för målet. Domstolen redogör för detta villkor nedan. Om samebyn drabbas av ytterligare skada, eller om överenskommelse inte kan nås inom ramen för villkoret får samebyn hänskjuta frågan för prövning i särskild ordning enligt det ovan sagda.

Villkor

Sökanden har föreslagit ett antal skyddsåtgärder för den ansökta utrivningen och återställningsarbetena. Länsstyrelsen har haft vissa invändningar eller krav

på förtydliganden av sökandens villkorsförslag. I de delar som inte särskilt berörs nedan anser domstolen att sökandens förslag med beaktande av länsstyrelsens synpunkter, är förenliga med de allmänna hänsynsreglerna och tillräckliga för att tillgodose miljöbalkens krav.

Kontinuerligt vattenflöde

Domstolen har ingen erinran mot sökandens förslag om ett kontinuerligt vattenflöde förbi den anläggning som ska rivas ut. Med hänsyn till att domstolen inte anser att det finns möjlighet att låta det återkallade tillståndet vara i kraft under arbetstiden finns dock skäl att förtydliga villkoret på så sätt att det framgår att omledning av vatten får ske genom kraftverkets turbin under arbetstiden. Detta för att ge möjligheter att i torrhet vidta åtgärder i spillfåran utan att överdämma området uppströms kraftverksdammen.

Grumling och flodpärlmusslor

Initialt har det framförts förslag om att föreskriva villkor om att siltgardin ska användas för att minska utbredningen av grumling vid utrivning och återställande. Detta förslag motiverades med att det nedströms kraftverket och ner till Storselet finns både flodpärlmussla och leklokaler med rom eller yngel som kunde skadas av grumlingen. Sökanden har dock invänt att det är svårt eller omöjligt att använda siltgardin i en strömmande älv, särskilt vintertid.

Den starkt hotade (EN) arten flodpärlmussla (*Margaritifera margaritifera*) förekommer således i Åbyälven. Arten är mycket känslig mot grumling och den påföljande risken för igenslamning och pålagring av finsediment. Sökanden har därför föreslagit villkor till skydd för flodpärlmusslan vid grumlande arbeten.

Flodpärlmusslan omfattas inte av 4 a § i artskyddsförordningen (2007:845), vilket innebär att det inte finns något på artskyddsförordningen grundat skydd

mot åtgärder som innebär att djurens livsmiljö förstörs, genom exempelvis grumlande arbeten i musslans närhet. Däremot finns särskilt skydd mot att fiska flodpärlmussla enligt 2 kap. 5 § förordningen (1994:1716) om fisket, vattenbruket och fiskerinäringen. Det innebär att det utan särskilt föreskrivet villkor inte står i strid med artskyddet att förstöra flodpärlmusslans livsmiljö genom grumlande arbeten i vattendraget, men att det finns hinder mot att utan dispens flytta musslor för att förhindra påverkan för enskilda individer.

Sökanden och länsstyrelsen har vid huvudförhandlingen förklarat sig ense om att särskild dispens ska sökas för en eventuell flytt av flodpärlmussla.

Domstolen anser att det mot bakgrund av det ovan sagda finns skäl att förtydliga det av sökanden föreslagna villkoret för att säkerställa att individer av flodpärlmusslor inte drabbas av grumlande arbeten och för att möjliggöra flytt eller sumpning av de individer som påträffas. Detta är särskilt angeläget eftersom åtgärderna i annat fall kan kräva tillstånd enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken.

Domstolen anser att villkoret bör föreskriva att sökanden ska inventera området nedströms kraftverket och fram till Storselet efter flodpärlmussla i god tid innan arbeten påbörjas. Eventuella fynd av flodpärlmussla ska därefter anmälas till tillsynsmyndigheten som ska bestämma om den fortsatta hanteringen.

Dispens från förbudet att fiska flodpärlmussla lämnas av länsstyrelsen enligt 2 kap. 21 § förordning om fisket, vattenbruket och fiskerinäringen. Det innebär att tillsynsmyndigheten kan behöva hänskjuta frågan om dispens eller bestämma att sökanden ska ge in en särskild ansökan, innan musslorna får hanteras. Domstolen har därmed inte tagit ställning i dispensfrågan.

Avsänkning av magasinet

Bolaget har föreslagit villkor om att avsänkning av magasinet ska ske under cirka en månads tid och att portrycket ska övervakas i Åbyälvens högra slänter närmast kraftverksdammen.

Risken för skred och ras vid en hastig avsänkning av ett vattenmagasin är en sådan miljöeffekt som måste beaktas vid utrivning, både som ett enskilt och ett allmänt intresse. Sökandens villkorsförslag är välmotiverat, men domstolen anser att det finns skäl att inte låsa fast avsänkningstiden till annat än att vattenytans nivå ska följa skred- och raskänsliga slänters portryck. Det finns inte någon utredning i målet som talar för att detta är fallet om avsänkningen sker under cirka en månads tid.

Skred och ras till följd av en avsänkning är en sådan skada som är hänförlig till att vattenregleringen upphör. Enligt 24 kap. 4 § miljöbalken ska domstolen föreskriva de skyddsåtgärder som behövs för att förebygga eller minska skador genom utrivningen. Det finns därför skäl att komplettera sökandens villkorsförslag genom att även föreskriva villkor som syftar till att förhindra skred och ras i de slänter som kan påverkas genom att vattenytan sänks av. Av villkoret, som framgår av domslutet, följer att sökanden ska inventera skredkänsliga slänter efter avsänkning och vidta behövliga åtgärder. Frågan om sökanden ska vidta förebyggande åtgärder bör lämpligen ske utifrån förhållandena i det enskilda fallet och endast om fastighetsägare eller tillsynsmyndighet ser ett sådant behov. Det kan exempelvis finnas skäl att skydda slänter nära vägar, bebyggelse och där produktiv jordbruks- eller skogsmark riskerar en inte obetydlig förstörelse. I andra fall bör det övervägas om nyttan överstiger intrånget av ytterligare markarbeten.

Biotopvård

Plan för biotopvård

Länsstyrelsen har föreslagit att planen för biotopvård ska omfatta en analys av historiska kartor och flygbilder samt beskriva vilka biotopvårdsåtgärder som kan genomföras för att förbättra såväl längsgående konnektivitet som konnektivitet i sidled.

Domstolen bedömer att sökandens villkorsförslag om att ta fram en plan för de biotopvårdande åtgärderna är tillräckligt för att säkerställa att tillsynsmyndigheten får den information som behövs för att tillse att åläggandet om återställning ska kunna följas upp. Domstolen har, som beskrivits under rubriken Ålägganden ovan, funnit skäl att precisera åläggandet både till sin omfattning och sitt syfte. Sökandens villkorsförslag justeras därför på så sätt att det endast reglerar att en plan ska tas fram, när den ska ges in och vad den ska avse. Omfattningen och målet med biotopvården följer i stället av åläggandet.

Närvaro av sakkunnig

Sökanden har föreslagit ett villkor om att de biotopvårdande åtgärderna i vattendraget ska ske under ledning och *erforderlig* närvaro av sakkunnig med dokumenterad och aktuell erfarenhet av restaurering av vattendrag. Sökanden har motsatt sig den del av länsstyrelsens villkorsförslag som innebär att den sakkunnige ska vara med under hela utförandet.

Länsstyrelsen har ansett att det är av stor betydelse att en person med rätt kompetens finns på plats och arbetsleder grävmaskinisten för att åtgärderna ska bli bra. Länsstyrelsens bedömning är att en grävmaskinist maximalt kan lämnas ett par timmar utan ledning. Sökandes förslag med tillägget ”erforderlig” är otydligt och kan tolkas som att den sakkunnige inte behöver vara i området när arbetena utförs.

Domstolen instämmer i att det är av stor betydelse att en person med rätt kompetens finns på plats och arbetsleder grävmaskinisten för att åtgärderna ska bli bra. Vilken omedelbar närvaro som krävs av denne beror bland annat på vilken erfarenhet grävmaskinisten har av liknande arbeten. En grävmaskinist som gjort ett antal restaureringar av liknande slag kan antas ha en god kompetens själv, medan en maskinist som inte gjort dylika arbeten kan behöva betydligt mer instruktioner på plats. Begreppet erforderlig får anses syfta till den arbetsledning som behövs i det enskilda fallet, för att säkerställa att åtgärderna utförs så bra som möjligt. Domstolen anser därför att sökandens villkorsförslag är rimligt och tillräckligt i detta fall.

Redovisning av åtgärdernas beständighet

Länsstyrelsen har föreslagit att resultatet av uppföljningen av biotopåtgärdernas beständighet och funktion ska lämnas in till tillsynsmyndigheten tillsammans med förslag på förbättringar i fall behov finns.

Den nu aktuella prövningen syftar till att avsluta en verksamhet. Tillsynen bör därför kunna säkerställa att villkoren är uppfyllda innan utgången av arbetstiden. Länsstyrelsen förslag om att åtgärdernas beständighet och funktion ska redovisas samlat, efter att sökanden gjort de uppföljningar som sökanden åtagit sig, framstår som rimligt. Det ger tillsynsmyndigheten en möjlighet att kontrollera om åläggandet om biotopvård är uppfyllt och ger den eftersträvade effekten på längre sikt. Det finns skäl att bestämma att redovisning ska ges in inom arbetstiden, för att ge tillsynsmyndigheten möjlighet att förelägga om ytterligare åtgärder inom denna.

Arbetstider

Samebyn har rätt att beta i området från oktober till april och har därför föreslagit att arbetena ska utföras från maj till och med september för att minimera störning. Domstolen anser att utrivningar under vårflod och

sommarhalvåret skulle medföra alltför stora miljömässiga konsekvenser och riskera stå i strid med Natura 2000-områdes bevarandeplan. Åbyälven är dessutom i sin helhet av riksintresse enligt 4 kap. 6 § 15 miljöbalken vilket innebär att ingrepp i miljön endast får ske på ett sätt som inte påtagligt skadar områdets naturvärden. Sökandens förslag om arbetstider ska därför fastställas.

Kräftpest

Nämnden har uttryckt oro för att arbeten i vatten kan sprida kräftpest till Åbyälven som ännu inte drabbats. Sökanden har lämnat ett villkorsförslag i denna del.

Av förordning om fisket, vattenbruket och fiskerinäringen följer att maskiner eller andra föremål som har använts i ett vatten inom ett område som har förklarats kräftpestsmittat inte får transporteras till någon annan sjö eller något annat vattendrag inom området eller föras ut ur området utan föregående desinfektion. Detta förbud omfattar endast föremål som varit i vatten som förklarats smittade av länsstyrelsen och alltså inte i vatten där smittan ännu inte upptäckts av myndigheterna.

Det är viktigt att säkerställa att kräftpest inte sprids genom att maskiner, redskap eller annan utrustning för med sig smittan till Åbyälven. Sökandens villkorsförslag ska därför skärpas något genom att all utrustning ska desinficeras för att *säkerställa* att de inte sprider kräftpest innan de används vid arbeten i vatten. Sättet för att säkerställa att villkoret följs ska anges i egenkontrollprogrammet och kan variera bland annat beroende på årstid.

Kontrollprogram

Sökanden och länsstyrelsen har enats om formulering av villkor om kontrollprogram. Domstolen har, efter nämndens anmärkning, lagt till att kontrollprogrammet ska omfatta vilken metod för desinficering av utrustning och arbetsmaskiner till skydd mot kräftpest som ska användas.

Den redovisning av biotopvårdens beständighet och funktion som föreskrivits om ovan bör lämpligen hänvisa till det åtagande som sökanden gjort om att följa upp åtgärderna under ett antal vårfloder. Genomförandet av kontrollprogrammet och resultatet av dessa egenkontroller utgör grunden för den redovisning som lämnas in. Därför bör detta villkor regleras tillsammans med villkoret om kontrollprogram.

Rennäringen

Domstolen bedömer en återställning av naturmiljön i området genom utrivning i stort är positiv för rennäringen i området och inte står i strid med 3 kap. 5 § miljöbalken.

Beträffande den enskilda renskötseln som Västra Kikkejaure sameby bedriver i området kan dock, som ovan anförts, störningar uppkomma vid arbetets utförande. Ur ekologisk synpunkt är det positivt att utrivningsarbetena utförs vid låga flöden under vintertid, vilket sammanfaller med den tid på året då renskötsel får bedrivas i området, se under rubriken Arbetstider ovan.

Samebyn har framhållit att området är särskilt viktigt för renskötseln och att den utgör ett kärnområde som varje år måste nyttjas för flytt och bete. Bolaget har vid huvudförhandlingen ifrågasatt att området skulle vara oundgängligt nödvändigt för samebyn. Bolaget har inte närmare redogjort för arbetenas påverkan på rennäringen men av miljöbedömningen framgår att utrivningen bedömts medföra obetydliga konsekvenser.

Av det allmänt tillgängliga materialet från sametinget (Irenmark – Rennäringens markanvändningsdata) framgår bland annat att kraftstationen befinner sig intill uppsamlingsområde, flyttled och utgör en svår passage. Domstolen anser inte att det finns anledning att ifrågasätta samebyns uppgift om att området måste nyttjas varje vinter för flytt och bete.

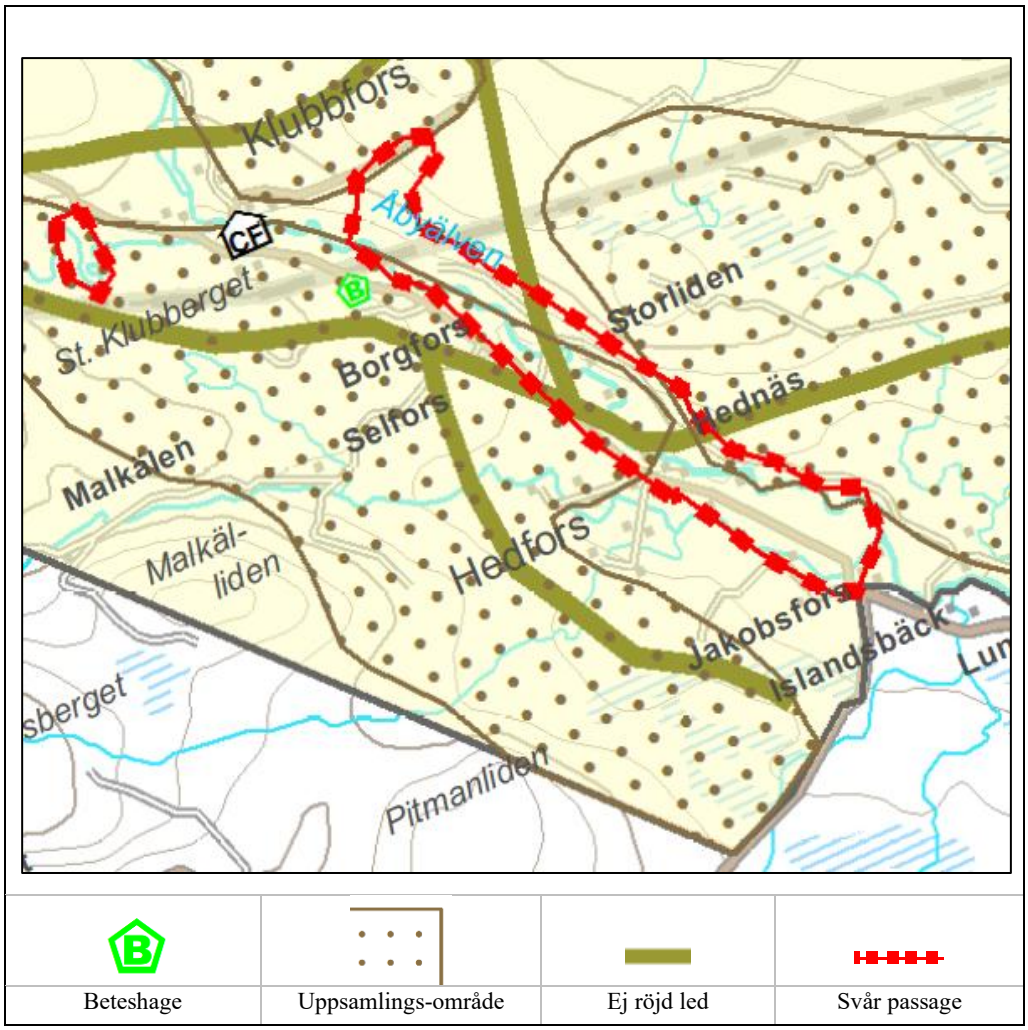

Figur 8. Utsnitt från Strategiska områden för Västra Kikkejaure sameby, Irenmark, www.sametinget.se. Domstolens bearbetning.

Området kring Åbyälvens älvdal utgör dessutom ett utpekat kärnområde av riksintresse för rennäringen enligt 3 kap. 5 § andra stycket miljöbalken.

Domstolen bedömer, till skillnad mot bolaget, att utrivnings- och återställningsarbetena kommer medföra konsekvenser som inte är obetydliga för renskötseln i och i närheten av arbetsområdet. Utrivningsarbetenas påverkansområde bedöms vara relativt stort då arbetena under perioder kommer generera mycket buller och vibrationer, vilken sannolikt påverkar renens betesro och försvårar flytt inom i vart fall någon kilometer från platsen. Arbetena bedöms därför kunna påtagligt försvåra rennäringens bedrivande. Skyddsåtgärder för att förhindra sådan störning ska därför, enligt 3 kap. 5 § andra stycket miljöbalken föreskrivas.

Det finns i praktiken två sätt att förena störande arbeten av detta slag med renskötsel: Det ena är att föreskriva om skyddsåtgärder som exempelvis att arbeten måste pausas eller anpassas under vissa perioder, det andra är att kompensera samebyn för merkostnader till följd av att den pågående markanvändningen i form av bland annat fri strövning hindras. Bolaget har dels föreslagit villkor om dialog och information för att möjliggöra samplanering av de båda verksamheterna, dels att samebyn ska ha rätt till ersättning för vissa merkostnader.

Det torde vara ovanligt att området som påverkas kan nyttjas av samebyn under hela den tid då den har rätt till det. En viss del av den skada som arbetena kan orsaka samebyn kan säkert undanröjas genom den av bolaget föreslagna dialogen, där störande arbeten kan anpassas till tider då samebyn inte nyttjar området. Sökandens villkorsförslag ska dock justeras på så sätt att den anknyter till 3 kap. 5 § andra stycket miljöbalken. För att möjliggöra att villkoret om arbetstider, som är motiverade av angelägna miljöskäl, innehålls kan dock inte arbetena förskjutas i allt för stor utsträckning. Mindre avvikelser, bland annat orsakade av hänsyn till renskötseln, kan dock medges av tillsynsmyndigheten, se nedan under rubriken Delegation. Det finns därför även behov av att, som bolaget föreslagit, möjliggöra ersättning för faktiska merkostnader som uppkommer för samebyn till följd av utrivningsarbetena.

Bolaget har inskränkt ersättningen för merkostnader till foder och transport i sitt villkorsförslag. Med hänsyn till vad som ovan anförts angående möjligheten att i omprövningsfall ersätta andra skador enligt 31 kap än sådana som är orsakade av ändringar i vattenförhållanden och att framtida skada enligt 32 kap. 9 § miljöbalken inte kan beräknas på grundval av utredningen i målet bör sökandens villkorsförslag ligga till grund för en reglering.

Sökandens villkorsförslag angående ersättning ska dock justeras på så sätt som framgår av domslutet eftersom det inte finns skäl att särskilt reglera bevis- och åberopsbörda, som kan utgöra en större inskränkning än vad som är motiverat för en skyddsåtgärd enligt 3 kap. 5 § andra stycket miljöbalken. Att även

samebyn i skälig utsträckning kan behöva anpassa sin renskötsel till följd av arbetena följer av att skyddsåtgärden ska förhindra att rennäringen *påtagligt försvåras.* Det finns inget krav att föreskriva villkor som helt utesluter att viss påverkan uppstår under utrivningsarbetena, som endast är tillfälliga.

Villkoret reglerar kompensation som en skyddsåtgärd, där det inte är möjligt för sökanden att beakta samebyns synpunkter och önskemål om arbetenas utförande. Eventuella ekonomiska skador för samebyn som inte kan kompenseras eller förebyggas genom villkoret får, som nämnts ovan, prövas i särskild ordning enligt 32 kap. miljöbalken eller skadeståndslagen och prekluderas inte genom denna dom.

Samebyns har även lämnat villkorsförslag om att marklav ska flyttas från körvägar och därefter återställas. Ett sådant villkor bedöms dock inte motiverat, eftersom maskiner i huvudsak kommer köras inom det arbetsområde vid dammanläggningen där omfattande markarbeten kommer utföras. De områden nedströms anläggningen där grävmaskiner kan behöva köra under återställningsarbetet kommer till stor del täckas av vatten efter utrivningen. De eventuella körskador som kan ske på marklav bedöms därför som försumbar. De biotopvårdande åtgärderna som inte sker i direkt samband med utrivningen ska i huvudsak utföras under sommarhalvåret och avsikten är att återställa älven till de ekologiska funktioner den hade innan regleringen. Rennäringen bedöms inte påtagligt försvåras jämfört med de förhållanden som gällde då renskötselrätten i området uppkommit. Det finns därför inte skäl att bifalla samebyns villkorsyrkande om samråd inför biotopvårdsåtgärderna. Inget hindrar dock bolaget och samebyn att föra dialog om de åtgärder som även kan tillgodose rennäringens intressen.

Villkoret till skydd för rennäringen utgör en avvägning mellan en mycket angelägen åtgärd till förmån för en Natura-2000 klassad älv av riksintresse och rennäringens kärnområde av riksintresse.

Återställning av arbetsområde

Sökanden har föreslagit villkor om att tillfälligt ianspråktagna områden ska återställas i samråd med berörda fastighetsägare.

Som nämnts under rubriken *Tvångsrätt* ovan anser domstolen att det finns skäl att föreskriva ytterligare villkor i denna del. Av villkoret ska framgå att samråd ska ske då områdena tas i anspråk för arbeten och att skälig hänsyn ska tas till fastighetsägares synpunkter om arbetets utförande inom dennes fastighet. Vidare ska framgå att de tillfälligt ianspråktagna områdena, det vill säga områden som inte kommer påverkas permanent av de ändrade vattenförhållandena, ska återställas så att någon skada inte orsakas fastighetsägaren. Det innebär att för områden som inte helt kommer kunna återställas i stället ska ersättas ekonomiskt, exempelvis på grund av att träd måste tas ned för att komma fram med maskiner.

Dokumentation av kulturmiljön

Länsstyrelsen har föreslagit ett villkor om att dokumentera Hednäs kraftverk för framtiden innan utrivning sker. Sökanden har motsatt sig att detta föreskrivs i villkor och inte heller åtagit sig att utföra en sådan dokumentation.

Domstolen anser inte att det finns rättsliga förutsättningar att formellt ålägga bolaget att utföra en dokumentation av det nuvarande kraftverket i detta fall.

Delegation

Länsstyrelsen ges enligt förslag från sökanden delegation att medge tillfälliga undantag från tiderna för arbetenas bedrivande. Det kan exempelvis handla om oförutsedda väderhändelser, hänsyn till rennäringen eller andra omständigheter utanför bolagets kontroll som medför att arbetstiden inte helt kan innehållas.

Arbetstid

Det finns inte skäl att bestämma någon annan arbetstid än fem år som sökanden föreslagit, vilket också utgör den tid sökanden har på sig att uppfylla de ålägganden som bestämts genom denna dom.

Oförutsedd skada

Sökanden har yrkat att tiden för anmälan av oförutsedd skada ska fastställs till fem år från att utrivningen har utförts och detta anmälts till länsstyrelsen. Länsstyrelsen har yrkat att tiden ska räknas från att samtliga arbeten utförts och Johnny Möller har yrkat en möjlighet att ersättas för oförutsedd skada under 10 år.

Den tid för framställande av oförutsedd skada som domstolen, enligt 22 kap. 25 § första stycket 14 ska bestämma i dom ska, enligt 24 kap. 18 § tredje stycket miljöbalken, räknas från utgången av den av domstolen bestämda tiden inom vilken arbetena ska vara utförda. Det finns inte någon möjlighet för domstolen att bestämma annat än vad som följer av sistnämnd bestämmelse beträffande preskriptionsfristens starttid (se även NJA 2020 s. 359 p. 10-13).

Domstolen anser att det inte finns skäl att bestämma fristens längd till längre än 5 år, som alltså ska räknas från de 5 år som sökanden har på sig att utföra arbetena.

Prövningsavgift

Den 3 juli 2025 beslutade domstolen, på förslag från sökanden, att prövningsavgiften skulle bestämmas till 70 000 kr.

Enligt 3 kap. 3 § förordningen (1998:940) om avgifter för prövning och tillsyn enligt miljöbalken ska prövningsavgiften för en ansökan enligt 24 kap. 10 § miljöbalken bestämmas efter den uppskattade arbetskostnaden. Enligt 3 kap. 7

§ i förordningen är avgiften 1 500 kr för en ansökan om utrivning som skett med stöd av 11 kap. 19 § miljöbalken i stället för 24 kap. 10 §.

Enligt förordningens 9 kap. 3 § andra stycke ska domstolen i samband med att handläggningen avslutas pröva avgiftens skälighet med särskild hänsyn till prövningens omfattning. Det framstår som inkonsekvent att en ansökan som helt sker för ett angeläget allmänt intresse, påkallat av tvingande lag, ska belastas med en högre avgift än en tillståndsansökan enligt 11 kap. 19 § miljöbalken. Domstolen bestämmer därför, mot bakgrund av att målets omfattning varit jämförlig med en ansökan om utrivning enligt 11 kap. 19 § miljöbalken, att prövningsavgiften skäligen ska fastställas till 1 500 kr.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga 2 (MMD-01)

Överklagande senast den 16 oktober 2026.

Jon Karlsson Anita Wennström

I domstolen har, med stöd av 2 kap. 4 § andra stycket lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar, avgjort målet genom rådmannen Jon Karlsson och tekniska rådet Anita Wennström

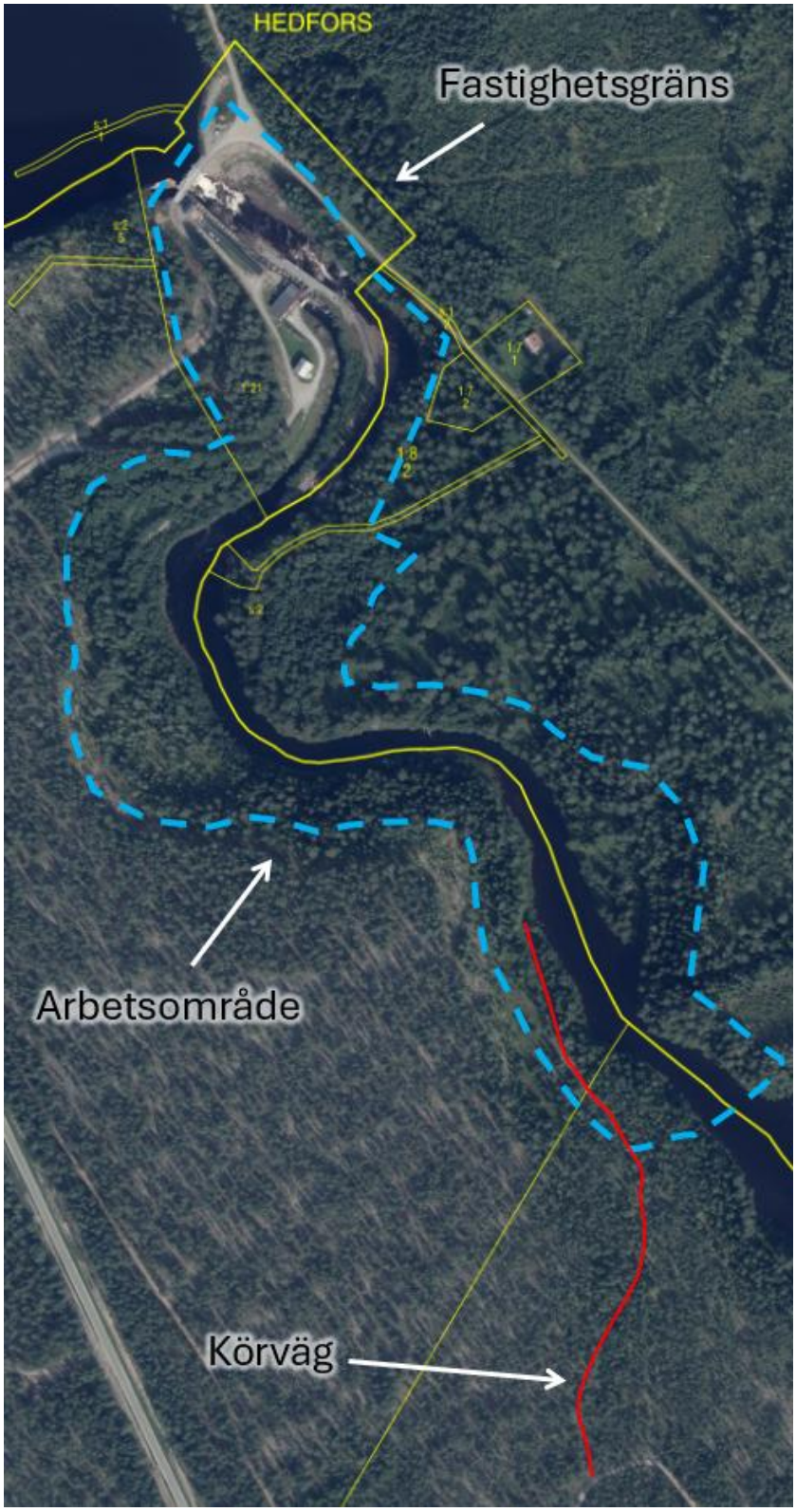

Bild 1, översiktlig redovisning av preliminärt arbetsområden och arbetsväg.

SVERIGES DOMSTOLAR

Hur man överklagar

Dom i mark- och miljödomstol som första instans MMD-01

Vill du att domen ska ändras i någon del kan du överklaga. Här får du veta hur det går till.

Överklaga skriftligt inom 3 veckor

Ditt överklagande ska ha kommit in till domstolen inom 3 veckor från domens datum. Sista datum för överklagande finns på sista sidan i domen.

Överklaga efter att motparten överklagat

Om ena parten har överklagat i rätt tid, har den andra parten också rätt att överklaga även om tiden har gått ut. Det kallas att anslutningsöverklaga.

En part kan anslutningsöverklaga inom en extra vecka från det att överklagandetiden har gått ut. Ett anslutningsöverklagande måste alltså komma in inom 4 veckor från domens datum.

Ett anslutningsöverklagande upphör att gälla om det första överklagandet dras tillbaka eller av något annat skäl inte går vidare.

Så här gör du

1. Skriv mark-och miljödomstolens namn och målnummer.
2. Förklara varför du tycker att domen ska ändras. Tala om vilken ändring du vill ha och varför du tycker att Mark- och miljööverdomstolen ska ta upp ditt överklagande (läs mer om prövningstillstånd längre ner).
3. Tala om vilka bevis du vill hänvisa till. Förklara vad du vill visa med varje bevis. Skicka med skriftliga bevis som inte redan finns i målet.
4. Lämna namn samt aktuella och fullständiga uppgifter om var domstolen kan nå dig: postadresser, e-postadresser och telefonnummer.

   Om du har ett ombud, lämna också ombudets kontaktuppgifter.
5. Skriv under överklagandet själv eller låt ditt ombud göra det.
6. Skicka eller lämna in överklagandet till mark- och miljödomstolen. Du hittar adressen i domen.

Vad händer sedan?

Mark- och miljödomstolen kontrollerar att överklagandet kommit in i rätt tid. Har det kommit in för sent avvisar domstolen överklagandet. Det innebär att domen gäller.

Om överklagandet kommit in i tid, skickar mark- och miljödomstolen överklagandet och alla handlingar i målet vidare till Mark- och miljööverdomstolen.

Har du tidigare fått brev genom förenklad delgivning, kan även Mark- och miljööverdomstolen skicka brev på detta sätt.

Prövningstillstånd i Mark- och miljööverdomstolen

När överklagandet kommer in till Mark- och miljööverdomstolen tar domstolen först ställning till om målet ska tas upp till prövning.

Mark- och miljööverdomstolen ger prövningstillstånd i fyra olika fall.

- Domstolen bedömer att det finns anledning att tvivla på att mark- och miljödomstolen dömt rätt.
- Domstolen anser att det inte går att bedöma om mark- och miljödomstolen har dömt rätt utan att ta upp målet.
- Domstolen behöver ta upp målet för att ge andra domstolar vägledning i rättstillämpningen.
- Domstolen bedömer att det finns synnerliga skäl att ta upp målet av någon annan anledning.

Om du *inte* får prövningstillstånd gäller den överklagade domen. Därför är det viktigt att i överklagandet ta med allt du vill föra fram.

Vill du veta mer?

Ta kontakt med mark- och miljödomstolen om du har frågor. Adress och telefonnummer finns på första sidan i domen.

Mer information finns på www.domstol.se.

Anvisningar för överklagande **MMD-01 - Dom första instans** • Producerat av Domstolsverket, Avd. för domstolsutveckling • 2018-11